

**Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Кафедра загального та германського мовознавства**

**Петришин М.Й.
Практикум з латинської мови
для студентів спеціальності
«Правознавство»**

**Івано-Франківськ
2015**

УДК 811.124(075.8)

ББК Ш 146я73

П 30

Петришин М.Й.

П 30 Петришин М.Й. Практикум з латинської мови для студентів спеціальності «Правознавство»/ М.Й. Петришин. – Івано-Франківськ, 2015. – 88 с.

Практикум з латинської мови призначений для самостійної роботи студентів спеціальності «Право». Для закріплення граматичного матеріалу подано навчальні адаптовані тексти і вправи, які поглиблюють теоретичні знання. До кожної теми наведено лексичний мінімум, латинські крилаті вислови і фразеологізми юридичної тематики. Посібник доповнює латинсько-український словник.

УДК 811.124(075.8)

ББК 81.2(Лат)я73

Рецензент:

Загайська Г.М. – канд. філол. наук, доцент кафедри румунської та класичної філології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Укладач:

Петришин Марта Йосипівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального та германського мовознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

*Друкується згідно з рішенням Вченої ради Інституту філології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

© Петришин М.Й., 2015

Передмова

Практикум є доповненням до підручників з латинської мови для студентів юридичного факультету. Мета посібника – задовольнити потребу в навчально-методичній літературі з латинської мови, що відповідала б як профілю, так і програмі з латинської мови для студентів-юристів, підготувати майбутніх фахівців на основі знання латинської мови до розуміння та засвоєння правничої термінології латинського походження, ознайомити з основами римського права. Виконання вправ на закріплення граматичного матеріалу дозволить студентам оволодіти певним лексичним мінімумом, сприятиме розвитку навичок перекладу адаптованих та оригінальних латинських текстів юридичного характеру. Тексти і вправи підібрані з урахуванням граматичних тем, які вивчають студенти. Розуміння тексту доступне студентові вже на початковій стадії вивчення латинської мови завдяки поступовому переходу від простих до складних речень і конструкцій. Значну увагу приділено вивченню латинської лексики, як невід’ємної частини інтернаціонального словникового фонду, афоризмів, юридичної фразеології. Розуміння правничих термінів латинського походження, знання юридичної фразеології допоможе майбутнім фахівцям у галузі права оволодіти культурою професійного спілкування. Посібник доповнює латинсько-український словник.

Тема 1: Латинський алфавіт. Фонетика і графіка. Довгота і короткість складів. Наголос

Вправи

I. Розташувати слова в алфавітному порядку: quis, monumentum, latebra, vocabularium, sepultūra, universum, sacrosanctus, illecebra, matrimonium, summa, potestas, tabŭla, sacrificium, negotium, persōna, nihil, grandis, uva, orīgo, domus, cantus, hora, caecus, pontīfex, gens, cotidie, aestas, praeda, vita, sensus, extra, abecedarium, felix, barba, cito, elephantus, ianua, lumen, ritus, testamentum.

II. Прочитати, пояснити вимову голосних і дифтонгів: arma, ego, ludus, ira, altus, annus, ara, unus, fatum, astrum, pars, urbs, mater, pater, frater, avus, soror, finis, bene, mors, numma, vis, fas, nefas, domus, deus, vita, error, via, homo, modus, forum, opus, terra, brevis, Roma, hymnus, signum, albus, amor, festus, bellum, bonus, damnum, fides, labor, lar, dies, ritus, esse, falsus, fortis, opus, nepos, orator, plebs, porta, reus, tempus, verbum, totus, virtus, praetor, saevus, aes, aeternitas, aurum, praeda, causa, aera, aevum, coena, aēr, caedes, foedus, aestas, pausa, gaudium, Paulus, saecŭlum, oeconomia, Augustus, praerogātīva, aura, caelebs, coērceo, comoedia, praemium, poenitentia, faustus, haerēsis, laetus, moenia, praesentia, aedilis, aerarium, aestimatio, coēptio, proelium, Paulus, palaestra, caelibātus, daemon, auctor, augur, coepio, coēmo, aeternitas.

III. Прочитайте, поясніть вимову літери i: iustus, coniuratio, iustitia, iurisdictio, subiectum, obiectum, insŭla, maior, ira, iniuria, incultus, iucundus, Maius, pius, matrimonium, ianua, invidia, Ianuarius, Iunius, Iulius, opinio, imāgo, iussus, piētas, illustris, integratio, iudex, index, iurisprudentia, iocus, iuvēnis, Iuppīter, Iuno, iusiurandum, iugum, iter, immortalis, impunītas, imperium, iuventus.

IV. Прочитати, пояснити вимову літери c: abācus, corpus, amīcus, beneficium, caecus, octo, cito, civis, dico, caput, contra, carcer, culpa, credo, consul, copia, secta, cultūra, crimen, pactum, socius, incognītus, dictātor, officiālis, caelestis, camēra, cantus, clepta, ceremonia, conceptio, carītas, citātus, clerīcus, censor, cadāver, causa, cessio, codex, candidātus, civītas, cognitio, centuria, citāre, collēga, consensus, contradictor, Caesar, criminālis, decrētum, edictum, ecclesia, corruptio, cancellarius, confessio, consultum, controversia, disciplīna, encomium, focus, prospectus, centum, candella, circus, cras, celer.

V. Прочитати, пояснити вимову літер g і h: Gaius, agnus, argumentum, homo, generōsus, gradus, humānus, globus, hospitium,

gloria, germānus, heres, gratia, horror, gubernātor, historia, gens, hostis, gestio, hora, grandis, hariōlus, humanitas, hypostāsis, nihil, orīgo, pagīna, regīna, religio, progressus, gladiātor, hereditas.

VI.Прочитати, пояснити вимову літер s i x: casus, sanus, aspectus, basilīca, collisio, rex, lex, visus, crus, censor, miser, usus, satis, solus, lux, exītus, sententia, depressio, exāmen, sensus, senātor, scriba, senex, satisfactio, effectus, exceptio, extra, falsus, index, misericordia, passus, pontīfex, praesens, sanctus, scelus, census, sacramentum, sanctio, exemplar, Xerxes, basis, collisio, conspectus, syllogismus, sapiens, extrēmus, experientia, saltus, exceptio, exoticus, defensor, simplex.

VII.Прочитати, пояснити вимову буквосполучень qu, ti, su, ngu:

querella, sequester, equestris, antiquitas, aquīlo, colloquium, eloquentia, inquisitio, quadrivium, requies, quod, quasi, qualitas, quantitas, antiquus, quaestor, quaesitio, reliquiae, quis, quid, quies, inquit, quattuor, colloquium, Quirīnus, quinque;

sanguis, bilinguis, angūlus, anguis, suus, singūli, suesco, Suetonius, suetus, consuetūdo, Suebus, persuadēre, linguātus, suavis, suasoria;

declamatio, imitatio, invitatio, magnificentia, molestia, transactio, spatium, foederatio, emptio, natio, inspectio, petitio, actio, constantia, legitimatio, iurisdictio, modestia, ambitiōsus, hostia, communicatio, conversatio, notitia, obligatio, depositio, creatio, excellentia, expeditio, expositio, hostis, indulgentia, gestio, legatio, quaestio, sanctio, ratio, relatio, reverentia, salutatio, sapientia, Attius, stultitia, ostium, vestio, Latium, initium.

VIII.Прочитати, пояснити вимову буквосполучень: schema, Aeschylus, aether, amphiteatrum, anathema, theologia, Gracchus, Aristophānes, authenticum, Bacchus, bibliothēca, Charybdis, chronologia, cithāra, epiphonēma, metamorphōsis, Pythia, Tyrrhēnum, chirographum, charta, Christus, theca, nympa, character, thesis, syngrapha, emphyteusis, christiānus, rhetorīca, thesaurus, Theutonīcus, Rhenus, Ruthēni, archīvum, rhytmus, mythus, Thales, rhombus.

IX.Написати латинськими буквами: ціркулус, негацио, корпус, грація, схолястікус, індекс, рекс, суммаріум, лекс, форум, табуля, квінкве, донаціо, ціркус, нунк, terra, казус, квіс, квід, трансакціо, фортуна, аер, екзітус, вікторія, мізер, персона, білінгвіс, імітаціо, квартус, сангвіс, экзамен, юдекс, ораціо, Юппітер, форензіс, хорус, Бакхус, герес, кодекс, абакус, центум, кульпа, ауктор, гльорія, Светоніус, сензус, цитаре, януа, характер, коемпціо, поета, фабуля,

ціркус, хамомільля, матрімоніум, оккупацію, Юліус, кверкус, зона, спаціум, ювентус.

Зразок: *ляпсус – lapsus*.

X. Поставити і пояснити знак наголосу: Seleucus, auditorium, testamentum, stomachus, voluntas, gloria, collegium, fabŭla, complexus, expansio, sevērus, consultum, pontīfex, clepsydra, thesaurus, concordia, candella, vertebra, civītas, ornamentum, petitio, detraho, amoenus, exemplar, victoria, humānus, latebra, curricŭlum, metallum, oleum, labyrinthus, Olympia, extraho, voluntas, syngrapha, receptum, chirographum, complexus, scientia, argentarius, barbārus, calculatio, codificatio, collegium, expansio, forensis, humanītas.

Зразок: *рорŭlus – syllaba brevis natura*.

XI. Прочитати, дотримуючись правил вимови і наголосу:

Dei Romāni: Iuppīter, Iuno, Neptūnus, Pluto, Satūrnus, Mars, Venus, Apollo, Mercurius, Aesculapius, Diāna, Minerva, Vesta, Ceres, Bacchus, Discordia.

Reges Romāni: Romŭlus, Numa Pompilius, Tullius Hostilius, Ancus Martius, Tarquinius Priscus, Servius Tullius, Tarquinius Superbus.

Graecia, Italia, Asia, Gallia, Eurōpa, Scythia, Athēnae, Attīca, Britannia, Karthāgo, Caucāsus, Garumna, Latium, Lacedaemon, Macedonia, Olympus, Pyrenaeus, Thermopŭlae, Thessalia.

Menses: Ianuarius, Februarius, Martius, Aprīlis, Maius, Iunius, Iulius, Augustus, September, Octōber, November, December.

Dies septimanae: Dies Solis, dies Lunae, dies Martis, dies Mercurii, dies Iovis, dies Venēris, dies Saturni.

Dicta et proverbial: Civis Romānus. Senātus populusque Romānus. De iure. De facto. Post scriptum. Post dictum. Post factum. Urbs aeterna. Terra incognīta. Persōna grata. Persōna non grata. Memento mori. Anno Domīni. Lapsus linguae. Lapsus calāmi. Volens – nolens. O tempōra, o mores! Historia est magistra vitae. Non scholae, sed vitae discīmus. Cogīto, ergo sum. Errāre humānum est. Salus popŭli – suprēma lex. Veni, vidi, vici. Ars longa, vita brevis. Vox popŭli – vox dei. Audiātur et altēra pars! Sine ira et studio. Nonōris causa.

XII. Знайти в українській мові слова, які походять від латинських: manus (рука), antiquus (стародавній), humanus (людяний), separare (відділяти), studere (прагнути), oculus (око), numerus (число), nomen (назва), aqua (вода).

XIII. Прочитати і вивчити студентський гімн:

Gaudeamus!

Gaudeāmus igitur,
Iuvenes, dum sumus!
Post iucundam iuventūtem,
Post molestam senectūtem,
Nos habēbit humus. (2)

Vita nostra brevis est,
Brevi finiētur,
Venit mors velociter,
Rapit nos atrociter,
Nemini parcetur. (2)

Vivat Academia!
Vivant professōres!
Vivat membrum quodlibet,
Vivant membra quaelibet,
Semper sint in flore! (2)

Vivant omnes virgīnes,
Gracīles, formōsae!
Vivant et muliēres
Tenērae, amabīles,
Bonaе, laboriōsae! (2)

Vivat et res publīca
Et qui illam regit!
Vivat nostra civitas,
Maecenātum caritas,
Quae nos hic protegit! (2)

Pereat tristitia,
Pereant dolōres,
Pereat diabōlus,
Quivis antiburschius
Atque irrisōres! (2)

Гей, повеселімося,
Поки молодії!
Мине молодість квітуча,
Старість нас пов'є, мов туча
І земля покриє.

Те життя – лиш мить одна,
Вмить воно й пролине,
Смерть кістлява – тут як тут,
Чинить свій над нами суд:
Всіх до домовини.

Хай живе науки храм,
Хай живуть учені!
Кожен з них нехай живе.
Процвітає гроно все
У добрі, натхненні!

Хай живуть дівчата всі –
Стрункі та ласкаві!
Хай усі жінки живуть,
Що любов, тепло несуть,
Ніжні, в праці жваві!

Хай живе наш край увесь
І хто править краєм!
Хай живуть мужі ясні,
Що з їх ласки, приязні
Знань ми набуваєм!

Геть, журбо – напаснице,
Болісті, гризоти!
Геть, лукавий ліснику!
Геть, їдкий насмішнику,
З нашої спільноти!

Переклад Андрія Содомори

Mandate memoriae sententias Latinas

- ✓ De facto. – Фактично. Насправді.
- ✓ De iure. – Юридично. Відповідно до закону.
- ✓ Et cetera (etc.) – І таке інше.
- ✓ Exempli gratia. – Наприклад.
- ✓ Lapsus calami. – Помилка пера. Описка.
- ✓ Lapsus linguae. – Помилка мови.
- ✓ Persona grata. – Бажана особа.
- ✓ Persona non grata. – Небажана особа.
- ✓ Post factum. – Після зробленого.
- ✓ Post scriptum. – Після написаного.
- ✓ Vide supra. – Дивись вище.
- ✓ Vive valeque. – Прощай і бувай здоровим!

Тема 2: Категорії дієслова. Словникова форма дієслова. Поділ на дієвідміни. Теперішній час дійсного способу активного стану. Наказовий спосіб

I. Утворити неозначену форму дієслів, визначити основу praesentis verbi:

- I. clamo, noto, monstro, erro, labōro;
- II. video, taceo, sedeo, debeo, valeo;
- IIIa. ago, gero, disco, vinco, credo;
- IIIб. facio, capio, cupio, iacio, fugio;
- IV. audio, dormio, servio, punio, munio.

II. Утворити третю особу однини і множини від дієслів:
quaerere, notare, facere, scribere, respondere, servire, agitare, struere, venire, liberare.

III. Доповнити парадигму відмінювання дієслів:

Singulāris	Plurālis	Singulāris	Plurālis
1. _____	1. _____	1. <i>vinco</i>	1. <i>vincimus</i>
2. _____	2. <i>nominātis</i>	2. _____	2. _____
3. <i>nomiat</i>	3. _____	3. _____	3. _____

Singulāris	Plurālis	Singulāris	Plurālis
1. _____	1. _____	1. _____	1. <i>servimus</i>
2. <i>censes</i>	2. _____	2. _____	2. _____
3. _____	3. <i>censent</i>	3. <i>servit</i>	3. _____

IV. Перекласти дієслівні форми українською мовою:

liberas, libera, liberāre, liberāmus, liberat, liberātis;

absolvītis, absolvunt, absolvēre, absolvīmus, absolvit, nolite absolvēre;

responde, respondes, respondētis, respondēte, respondet, respondeo, respondent;

servis, serviunt, servīre, noli servīre, servit, servītis.

V. Додати до основи praesentis дієслова відповідне особове закінчення: scrib – (ви пишете), nota – (я зазначаю), veni – (він приходить), responde – (ми відповідаємо), audi – (вони слухають), erra – (ти помиляєшся), dic – (вони говорять), tace – (ти мовчиш), servi – (вони служать), defend – (ви захищаєте).

VI. Визначити особові форми дієслів. Перекласти українською мовою: dividunt, impĕro, venītis, notāmus, vale, vides, dicunt, audit, defendite, vincit, venīmus, taces.

VII. Провідміняти речення в усіх особах однини та множини теперішнього часу дійсного способу активного стану:

Cogito, ergo sum. Dum spiro, spero. Latīne dico. Aut absolvo, aut condemno.

VIII. Перекласти латинською мовою:

захищаєш, захищай, захищаємо, захищати, захищають (defendo, ěre);

кричать, не кричи, кричу, кричите, кричиш (clamo, āre);

відповідай, відповідають, не відповідайте, відповідаєш, відповідаєте (respondeo, ěre);

карати, караю, караємо, карають, караєш (punio, ĩre).

IX. Перекласти українською мовою:

1. Defendo. 2. Defendīmus. 3. Bene discis. 4. Bene discĕre debētis. 5. Non semper bene discunt. 6. Qui bene audit, bene discit. 7. Recte legunt et scribunt. 8. Qui nescit oboedĭre, nescit etiam imperāre. 9. Scīmus oboedĭre, sed scīmus etiam imperāre. 10. Scit legĕre et scribĕre. 11. Scisne Latīne legĕre? 12. Cur male scribis? 13. Numquam errat, qui nihil agit. 14. Aliud est tacĕre, aliud celāre. 15. Dum vivīmus, laborāre debēmus. 16. Nolĭte tacĕre, si dicĕre debētis. 17. Audĭte multa, dicĭte pauca. 18. Responde, si interrogo. 19. Noli errāre! 20. Latīne multum legĭte et scribĭte. 21. Noli dicĕre, si nescis. 22. Noli audĭre, quod dicunt. 23. Audi multa, dic pauca! 24. Plus audĭre, minus dicĕre debētis. 25. Non accusat, non defendit, sed tacet. 26. Audi et responde, si interrogo. 27. Ita ago et dico, ut sentio. 28. Audĭte attente, quod dico. 29. Fac, quod dico! 30. Non

audīmus, quod dicītis. 31. Dum vivis, sperāre debes. 32. Cogītat, ergo est. 33. Dum spirātis, sperātis. 34. Dicēre non est facēre. 35. Vide supra! 36. Nolīte vetāre! 37. Iuste iudicāre debētis.

X. Доповнити і перекласти речення:

1. Cogītat, ergo (esse). 2. Bene legītis, sed male (scribēre). 3. Dum spirat, (sperāre). 4. Cum tacēmus, (consentīre).

XI. Визначити латинську основу слів, пояснити терміни:

кредо, асесор, дебітор, кредитор, акція, цензор, вето, кондемнація, цитацій ний (закон).

Mandate memoriae sententias Latinas

- ✓ Cogito, ergo sum. – Я мислю – отже, я існую.
- ✓ Debes, ergo potes. – Ти мусиш, отже, можеш.
- ✓ Dicere non est facere. – Сказати – ще не означає зробити.
- ✓ Divide et impera. – Розділяй і пануй!
- ✓ Dum spiro, spero. – Доки живу – сподіваюсь.
- ✓ Errare humanum est. – Людині властиво помилятися.
- ✓ Festina lente. – Спіши поволі.
- ✓ Nota bene! (NB!) – Зверни увагу!
- ✓ Qui quaerit, reperit. – Хто шукає – знаходить.
- ✓ Vade fortiter, vade feliciter. – Іди сміливо, іди щасливо.
- ✓ Vive valeque. – Прощай і бувай здоровий.
- ✓ Vivere est cogitare. – Жити – це мислити.
- ✓ Vivere est militare. – Жити – це боротися.

Юридична фразеологія

- ✓ Convenire. – Подавати позов.
- ✓ Condemno (C.). – Я засуджую.
- ✓ Absolvo (A.). – Я виправдовую.
- ✓ Libero (L.). – Я звільняю.
- ✓ Scribere. – Писати (Відповіді на запитання).
- ✓ Ponere leges. – Видавати закони.
- ✓ Dare, facere, praestare. – Давати, робити, виконувати.
- ✓ Respondere. Cavere. Agere. – Давати відповіді, оформляти документи, виступати в суді (три види діяльності юриста).
- ✓ Dic, duc, fac, fer! – Говори правду, веди справу чесно, роби, що потрібно, стійко перенось труднощі (чотири заповіді юриста).
- ✓ Veto. – Забороняю.

Лексичний мінімум

absolvo, solvi, solutum, ɛre – звільняти, виправдовувати

accuso, āvi, ātum, āre – звинувачувати, скаржитися

ago, egi, actum, ɛre – робити, діяти, вести судовий процес

amo, āvi, ātum, āre – любити

appello, āvi, ātum, āre – називати, оголошувати

audio, īvi, ītum, īre – слухати

capio, cepi, captum, ɛre – брати, захоплювати

caveo, cavi, cautum, ɛre – бути обережним, захищати

clamo, āvi, ātum, āre – кричати

cogito, āvi, ātum, āre – думати, мислити

condemno, āvi, ātum, āre – засуджувати

convenio, veni, ventum, īre – збиратися, подавати позов

credo, credidi, creditum, ɛre – вірити

damno, āvi, ātum, āre – засуджувати

debeo, debui, debitum, ɛre – бути повинним

defendo, defendi, defensum, ɛre – захищати

dico, dixi, dictum, ɛre – говорити

disco, didici, –, ɛre – вчитися

divido, visi, visum, ɛre – розділяти

doceo, docui, doctum, ɛre – навчати

dormio, īvi, ītum, īre – спати

erro, āvi, ātum, āre – помилятися

facio, feci, factum, ɛre – робити, діяти

fraudo, āvi, ātum, āre – обманювати

gero, gessi, gestum, ɛre – вести, приводити

habeo, habui, habitum, ɛre – мати

ignoro, āvi, ātum, āre – не знати

impero, āvi, ātum, āre – наказувати

interrogo, āvi, ātum, āre – запитувати

laboro, āvi, ātum, āre – працювати

laudo, āvi, ātum, āre – хвалити

lego, legi, lectum, ɛre – збирати, читати

ministro, āvi, ātum, āre – служити

mitto, misi, missum, ɛre – посилати

monstro, āvi, ātum, āre – показувати

munio, īvi, ītum, īre – зміцнювати, обороняти

nescio, īvi, ītum, īre – не знати, не вміти

nomino, āvi, ātum, āre – називати

noto, āvi, ātum, āre – зазначати
 oboedio, īvi, ītum, īre – підкорятися
 punio, īvi, ītum, īre – карати
 quaero, quaesivi, quaesitum, ěre – питати
 respondeo, respondi, responsum, ěre – відповідати
 scio, scivi, scitum, ěre – знати
 scribo, scripsi, scriptum, ěre – писати
 sentio, sensi, sensum, ěre – відчувати, розуміти
 servio, īvi, ītum, īre – служити, бути рабом
 spero, āvi, ātum, āre – сподіватися
 spiro, āvi, ātum, āre – дихати
 sum, fui, –, esse – бути, існувати, знаходитися
 taceo, tacui, tacitum, ěre – мовчати
 valeo, valui, –, ěre – бути сильним, бути здоровим
 venio, veni, ventum, ěre – приходити
 veto, vetui, vetitum, āre – забороняти
 video, vidi, visum, ěre – дивитися
 vinco, vici, victum, ěre – перемагати
 vivo, vixi, victum, ěre – жити

Тема 3: Категорії іменника. Словникова форма іменника.

Перша відміна іменників

I.Провідміняти словосполучення:

causa privāta – приватна справа, victoria clara – славна перемога.

II.Визначити відміну та основу іменників:

homo, ĩnis, m; gladius, ii, m; vita, ae, f; cornu, us, n; liber, bri, m;
 aestas, ātis, f; fructus, us, m; canis, is, m; facies, ei, f; planta, ae, f; ritus,
 us, m; testis, is, m; gelu, us, n; lex, legis, f; flos, floris, m; caelum, i, n.

Зразок: *charta, ae, f – declination prima – chart-*.

III.Доповнити парадигму відмінювання:

Singulāris		Plurālis	
Nom.	_____	Nom.	<i>personae gratae</i>
Gen.	_____	Gen.	_____
Dat.	<i>personae gratae</i>	Dat.	_____
Acc.	_____	Acc.	_____
Abl.	_____	Abl.	<i>personis gratis</i>
Voc.	_____	Voc.	_____

IV.Визначити відмінок і число іменників. Перекласти

українською мовою:

persōnam, causārum, tabulas, terra, victoriis, sententiam, ex epistūlis, victoriā, gloriam, de Roma, linguae, culpā, cum pirātis, collēgas, ex chartā, querellis.

Зразок: *terram* – *terra*, *ae*, *f*; *declinatio prima*; *Accusativus singularis*; *землю*.

V.Поставити слова в дужках у відповідних відмінках, перекласти речення:

1. Italia est patria (iurisprudentia, *ae*, *f*). 2. Agricōla (villa, *ae*, *f*) possidet. 3. Arbīter (causa, *ae*, *f*) audit. 4. (Patria, *ae*, *f*) amāre et defendēre debēmus. 5. Ira saepe causa (iniuria, *ae*, *f*) est. 6. Sententiam (Scaevola, *ae*, *m*) probāmus.

VI.Перекласти українською мовою:

1. Graecia et Italia in paeninsūlis sunt. 2. Italia est patria linguae Latīnae. 3. Roma est in Italiā. 4. Sententia tua vera est. 5. Causa gloriae magnae Romae audacia incolārum est. 6. Schola est via scientiārum. 7. Patria nostra Ucraina est terra Europae. 8. Ibi semper est victoria, ubi concordia est. 9. Honestā vita beāta est. 10. Patriam amāre et defendēre debēmus. 11. Natūra nihil sine causā gignit. 12. Philosophia est magistra vitae. 13. Ira initium insaniae est. 14. Ira saepe causa iniuriae est. 15. Historia est vita memoriae et magistra vitae. 16. Victoria incōlis gloriam praebet. 17. Themis dea iustitiae est. 18. Statuae vias Romae ornant. 19. Divitiae sunt non in pecunia, sed in sapientia. 20. Culpam negātis. 21. Patriam amāmus, patriam defendīmus. 22. Reus culpam suam negat. 23. Victoria concordiam dat. 24. Incōlae patriam defendunt. 25. Sententiae collegārum consentiunt. 26. Contumacia cumūlat poenam. 27. Tantum scimus, quantum memoriā tenēmus. 28. Non semper errat fama. 29. Philosophia animum format et fabrīcat.

De Italia

Italia est magna paeninsūla Europae. Incōlae Italiae antiquae agricōlae sunt. Incōlae insulārum et orārum nautae sunt. Terra fecunda incōlas Italiae alit. Roma in Italiā est. Causa magnae gloriae Romae antīquae est audacia incolārum. Roma antīqua multis pugnis et magnis victoriis clara est. Roma est patria non solum linguae Latīnae, sed etiam iurisprudentiae. Italia est patria poētārum. Iam antiquitus ibi eloquentia et historia florent.

De patria nostra

Patria nostra Ucraina terra Europae est. Polonia, Hungaria, Bogemia, Slavia finitīmae Ucrainae sunt. Poētae antiqui patriam nostram Roxolaniam appellant. Caput Ucrainae Kijovia est, urbs magna et clara.

VII. Написати слова, що походять в українській (англійській, німецькій, французькій) мові від латинських слів:

aqua, ае, *f* (вода); terra, ае, *f* (земля); patria, ае, *f* (батьківщина); herba, ае, *f* (трава); tabūla, ае, *f* (дошка); littēra, ае, *f* (буква); lingua, ае, (мова); vita, ае, *f* (життя); planta, ае, *f* (рослина); memoria, ае, *f* (пам'ять).

VIII. Пояснити походження та значення термінів:

репатріація, юриспруденція, юстиція, хартія, доктрина, меморіал.

Mandāte memoriae sententias Latinas

- ✓ Ad Kalendas Graecas. – До грецьких календ (*тобто ніколи*).
- ✓ Amat victoria curam. – Перемога любить турботу.
- ✓ Amicitia vitam ornat. – Дружба прикрашає життя.
- ✓ Charta non erubescit. – Папір не червоніє.
- ✓ Experientia est optīma magistra. – Досвід – це найкращий учитель.
- ✓ Historia est magistra vitae. – Історія – наставниця життя.
- ✓ Ibi victoria, ubi concordia. – Там перемога, де згода.
- ✓ Nulla est doctrīna sine linguā Latīnā. – Немає науки без латини.
- ✓ Pecunia non olet. – Гроші не пахнуть.
- ✓ Scientia potentia est. – Знання – це сила.

Юридична фразеологія

- ✓ Causa iusta. – Законна причина. Правова підстава.
- ✓ Causa privāta. – Приватна справа.
- ✓ Causa publīca. – Публічна справа.
- ✓ Causam discēre. – Вивчати справу.
- ✓ Causam vincēre. – Вигравати справу.
- ✓ Culpam poena premit. – За провинною наступає розплата.
- ✓ Ignorantia legis non excusat. – Незнання закону не виправдовує.
- ✓ In custodiam dare. – Брати під варту.
- ✓ Poena ultīma. – Вища міра.
- ✓ Pro forma. – Заради форми.
- ✓ Sententiam pronuntiāre. – Оголошувати вирок.

Лексичний мінімум

absentia, ае, *f* – відсутність
amicitia, ае, *f* – дружба
audacia, ае, *f* – відвага
iustitia, ае, *f* – правосуддя
magistra, ае, *f* – вчителька
memoria, ае, *f* – пам'ять
nauta, ае, *m* – моряк

causa, ае, *f* – причина, судова
справа
charta, ае, *f* – папір, документ
collega, ае, *m* – товариш
concordia, ае, *f* – згода, гармонія
culpa, ае, *f* – провинна, помилка
disciplīna, ае, *f* – наука, вчення

familia, ae, *f* – сім'я, родина
historia, ae, *f* – історія
ignorantia, ae, *f* – незнання
iniuria, ae, *f* – несправедливість
iurisprudētia, ae, *f* –
правознавство
poxa, ae, *f* – шкода, збиток,
провина, кара
patria, ae, *f* – батьківщина
persōna, ae, *f* – особа

querella, ae, *f* – скарга
Roma, ae, *f* – Рим,
scientia, ae, *f* – знання
sententia, ae, *f* – думка, рішення,
судовий вирок
tabŭla, ae, *f* – дошка, таблиця
terra, ae, *f* – земля, країна
victoria, ae, *f* – перемога
vita, ae, *f* – життя

Тема 4: Друга відміна іменників

I. Провідміняти словосполучення:

popŭlus antiquus – стародавній народ, debĭtum magnum – великий борг, arbĭter iustus – справедливий суддя.

II. Визначити граматичні категорії іменників, перекласти українською мовою:

verbōrum, arbĭtris, popŭle, testamento, edicti, libros, virum, servō, mandatis, consulto, patrōnum, reis, delictis, in exiliō.

III. Поставити слова в дужках, у відповідних відмінках, перекласти речення:

1. Oppĭda (Romānus, i, *m*) firmos et altos muros habent. 2. In (templum, i, *n*) Vestae ignicŭlus aeternus flagrat. 3. Fortŭna dea super (ocŭlus, i, *m*) fasciam habet, unde proverbium: “Fortŭna caeca est”. 4. Inter bella et pericŭla non est locus (otium, ii, *n*). 5. In Graecia (monumentum, i, *n*) poētārum antiquōrum sunt.

IV. Перекласти українською мовою:

1. Inimicitiae populōrum est causa pugnārum. 2. Iustitia fundamentum regni est. 3. Non muri sed viri praesidium oppidōrum sunt. 4. Invidia finitimōrum, inopia terrae, desiderium gloriae Romānis saepe causa bellōrum erat (*erat* – минулий час від дієслова *esse*). 5. Inimicitiae populōrum sunt causa pugnārum. 6. Bellum, quod opressos popŭlos liberat, iustum est. 7. Advocātus reum defendit. 8. Arbitri reos aut condemnant, aut absolvunt. 9. Arbĭter causam de debĭtō pecuniario et de mandātis audit. 10. Hodie audio causam de testamentō. 11. Nemo sine vitio est. 12. Marcus testamentum scribit. 13. Aulus, domĭnus fundi, servum vendit et pecuniam accipit. 14. Publius Sempronius servum emit et pecuniam Lucio dat. 15. Contra facta non sunt argumenta. 16. Advocātus

perītus cito causam vincit. 17. Viri honesti patriam suam amant et defendunt. 18. Incertus anīmus dimidium est sapientiae (Publ. Syr.). 19. Quot delicta, tot poenae. 20. Ira non excusat delictum. 21. Cum servis nullum conubium est.

De populō Romāno

Popūlus Romānus est populū Italīcus antīquus. Latīni, Sabīni et Etrusci sunt etiam populi Italīci antiqui. Latīni, Sabīni, Etrusci finitimi sunt populo Romāno. Latīni diu adversarii Romanōrum sunt. Popūlus Romānus saepe bellat et vicos finitimōrum delet et occūpat. Rustīci Latīni et Sabīni vicos suos amant et populū Romānum a vicis suis arcēt. Semper arāre et bellāre debent. Semper debent parāti esse et adversarios arcēre. Ab Etruscōrum populō Romānos fluvius sepārat. Multi populī Etruscis parent. Postea Romāni domīni sunt Etruscōrum et ceterōrum populōrum Italicōrum.

De Roma antīqua

In chartā Italia formam calcei habet. Italia est magna paeninsūla Europae. Latium in Italiā est. Incōlae Latii Latīni sunt. Roma condīta est in Latiō in sinistrā ripā fluvii Tibēris saeculō octāvō ante aeram nostram. Initio parvum oppidum est, incolae in casis habītant. Primae casae in Palatinō aedificātae sunt. Primo altus murus oppidum non munit. Rex Servius Tullius saeculō sextō ante aeram nostram non altum murum praesidio Romae aedificat.

De bello

Belli principium saepe parvum est, magnum est damnum belli. Bellum campos, oppida, terras vastat. Bella aut externa aut domestica sunt. Magnum est damnum bellōrum domesticōrum. Viri boni cavent bellum domesticum. Praeterea bella sunt iusta aut iniusta. Iustum bellum victoriam praebēre debet. Periculum belli magnum est. Populus Romānus multa bella gerit.

V. Написати, які слова в сучасних мовах походять від латинських іменників:

annus, *i, m* – рік; consilium, *ii, n* – рішення, порада; locus, *i, m* – місце; numērus, *i, m* – число; nummus, *i, m* – монета; officium, *ii, n* – обов'язок; popūlus, *i, m* – народ; patrōnus, *i, m* – покровитель; anīmus, *i, m* – душа; initium, *ii, n* – початок; faber, *bri, m* – ремісник; ventus, *i, m* – вітер.

VI. Пояснити походження та значення термінів:

дислокація, екзил, депопуляція, ініціація, делікт, глобальний, стагнація, пакт.

Mandāte memoriae sententias Latinas

- ✓ Aut cum scuto, aut in scuto. – Або зі щитом, або на щиті.
- ✓ De lingua stulta veniunt incommōda multa. – Від нерозумного язика трапляються великі біди.
- ✓ Fortūnae filius. – Улюбленець долі.
- ✓ Otium post negotium. – Відпочинок після праці.
- ✓ Per aspera ad astra. – Крізь терни до зірок.
- ✓ Sine ira et studio. – Без гніву і пристрасті.

Юридична фразеологія

- ✓ Ab intestāto. – Спадкування проти заповіту (без закону).
- ✓ Ad acta. – До справи (долучити), в архів.
- ✓ A mensā et torō. – Від стола і ложа (відлучити) – формула розлучення у римському праві.
- ✓ Advocātus diabōli. – Захисник безнадійної справи.
- ✓ Argumentum ad crumēnam. – Аргумент до “гаманця” (тобто розрахований на жадібність).
- ✓ Argumentum ad homīnem. – Аргумент “до особи” (тобто закид, що стосується особи опонента і не пов’язаний з темою суперечки).
- ✓ Argumentum ad ignorantiam. – Аргумент “до невігластва” (тобто розрахований на невігластво аудиторії).
- ✓ Argumentum ad invidiam. – Аргумент “до недоброзичливості” (тобто розрахований на почуття злоби, на забобони).
- ✓ Argumentum ad misericordiam. – Аргумент “до милосердя” (тобто розрахований на те, щоб викликати співчуття).
- ✓ Argumentum ad oculos. – Наочний доказ.
- ✓ Argumentum argentarium. – Грошовий доказ, хабар, підкуп.
- ✓ Argumentum baculīnum. – Аргумент палки (очевидний доказ).
- ✓ Argumenta contraria. – Докази протилежної сторони.
- ✓ Contra factum non est argumentum. – Проти факту немає доказу.
- ✓ Coram popūlo. – Перед народом.
- ✓ Curricūlum vitae. – Автобіографія.
- ✓ Dolus malus. – Злий намір.
- ✓ Ignorantia non est argumentum. – Незнання (законів) не є доказом.
- ✓ In dubiō pro reō. – При ваганні – на користь підсудного.
- ✓ Iustitia fundamentum regni est. – Правосуддя – це основа держави.
- ✓ Locus sigilli (L.S.) – Місце печатки.

Лексичний мінімум

actum, <i>i, n</i> – акт, документ	libēri, <i>ōrum, m</i> – діти
advocātus, <i>i, m</i> – адвокат	magister, <i>tri, m</i> – вчитель,
ager, <i>agri, m</i> – поле, земля	maleficium, <i>ii, n</i> – злодіяння
annus, <i>i, m</i> – рік	mancipium, <i>ii, n</i> – власність, майно
arbitrium, <i>ii, n</i> – судження, рішення	minister, <i>tri, m</i> – служитель, урядовець
argumentum, <i>i, n</i> – доказ	mundus, <i>i, m</i> – світ, всесвіт
baccalaureus, <i>i, m</i> – бакалавр	notarius, <i>ii, m</i> – писар, нотаріус
barbārus, <i>i, m</i> – варвар	nummus, <i>i, m</i> – монета
camerarius, <i>ii, m</i> – скарбник, судовий урядник	officium, <i>ii, n</i> – обов'язок,
catalōgus, <i>i, m</i> – перелік, реєстр	ractum, <i>i, n</i> – угода, договір
consanguineus, <i>i, m</i> – родич	patrimonium, <i>ii, n</i> – спадщина
consilium, <i>ii, n</i> – нарада, згода, рішення	peregrīnus, <i>i, m</i> – мандрівник, чужинець
consortium, <i>ii, n</i> – спільність, єдність	plebeus, <i>i, m</i> – людина незнатного походження
consultum, <i>i, n</i> – постанова, рішення	populus, <i>i, m</i> – народ
damnum, <i>i, n</i> – збиток, шкода	privilegium, <i>ii, n</i> – пільга
decrētum, <i>i, n</i> – ухвала, рішення	regnum, <i>i, n</i> – царство, держава
deus, <i>i, m</i> – бог	reus, <i>i, m</i> – відповідач, потерпілий
domīnus, <i>i, m</i> – господар	saeculum, <i>i, n</i> – століття
edictum, <i>i, n</i> – закон, едикт	servus, <i>i, m</i> – раб
exilium, <i>i, n</i> – вигнання	signum, <i>i, n</i> – знак, сигнал, печатка
faber, <i>bri, m</i> – майстер, ремісник	suffragium, <i>ii, n</i> – голосування
factum, <i>i, n</i> – вчинок	testamentum, <i>i, n</i> – заповіт
fatum, <i>i, n</i> – доля	testimonium, <i>ii, n</i> – свідчення
forum, <i>i, n</i> – площа, ринок	tribūtum, <i>i, n</i> – податок, данина
fundamentum, <i>i, n</i> – основа	verbum, <i>i, n</i> – слово
furtum, <i>i, n</i> – крадіжка	verum, <i>i, n</i> – правда
globus, <i>i, m</i> – куля	vulgus, <i>i, m</i> – натовп, юрба
iurisperītus, <i>i, m</i> – законодавець, правознавець	
liber, <i>bri, m</i> – книга	

Тема 5: Прикметники першої групи. Особові займенники.
Присвійні займенники. Зворотний займенник

I. Узгодити прикметник (присвійний займенник) з іменником, провідміняти словосполучення: domīnus, i, m – iustus, a, um; domīna, ae, f – noster, tra, trum; collēga, ae m – meus, a, um; templum, i n – antiquus, a, um; bellum, i, n – longus, a, um; pecunia, ae, f – magnus, a, um; nauta, ae m – bonus, a, um; ager, agri m – publicus, a, um; causa, ae, f – privātus, a, um; avocātus, i, m – perītus, a, um.

II. Додати відповідні відмінкові закінчення, перекласти словосполучення українською мовою:

deo magn..., collēgas bon..., agricōlam Roman..., advocāte perit..., sententiae iust..., poētārum Graec..., muri alt..., dolum mal..., linguae antiqu..., in insulā ingot....

III. Поставити словосполучення у запропонованих формах:

causa privāta → **Abl. Plur.** → **Gen. Sing.** → **Voc. Sing.** → **Acc.**

Plur.;

templum antiquum → **Acc. Plur.** → **Dat. Sing.** → **Gen. plur.** → **Abl.**

Sing.;

advocātus perītus → **Voc. Sing.** → **Dat. Plur.** → **Gen. Sing.** → **Acc.**

Plur.

IV. Записати речення у множині:

Ego condemno, tu absolvis. Ego scribo, tu legis. Is dicit, ego audio. Ut te habes? Sanus sum.

V. Поставити в усіх особах однини і множини речення:

Omnia mea mecum porto.

VI. Виконати граматичний аналіз займенників:

me, tui, nostrum, vobiscum, sui, tibi, meo, nobis, se.

VII. Перекласти українською мовою:

1. Si vos valētis, bene est, ego valeo. 2. Ut vos habētis? Sani sumus, ut vides. 3. Dum fortūna tibi ridet, multos amicos habes. 4. De vobis et de vestris libēris cogitāte. 5. Vita aliōrum est nobis magistra. 6. Cur me querellis exanimas tuis? 7. Aliena nobis, nostra plus aliis placet. 8. De malis nostris tu prius audis, quam ego. 9. Non credīmus tibi. 10. Testamentum meum valet. 11. Te laudo, tibi praemium do. 12. Vos, nolīte me vituperāre. 13. Scientia nobis lucet, sicut stella in caelo. 14. Habent sua fata libelli. 15. Cum collīgo argumenta causārum, non tam ea numerāre soleo, quam expendere. 16. Aliēna vitia bene vidēmus, nostra – male. Unde proverbium: «Aliena vitia in oculis habēmus, a tergo nostra sunt». 17. Defendunt

patriam suam. 18. Ex eā epistolā multa nova de vita amici mei cognosco. 19. Vobis de eā causā narro. 20. Iniuria, furtum, rapīna delicta privāta sunt. 21. Scientiae tibi et mihi necessariae sunt. 22. Vir doctus et honestus saepe in se divitias veras habet. 23. Nobiscum multi amīci nostri linguam Latīnam discunt. 24. Via lata ad scientias et gloriam nobis et vobis patet. 25. Nos officia nostra debēmus, vos officia vestra debētis memoriā tenēre. 26. Privātum commōdum público cedit. 27. Praepropēra consilia raro sunt prospēra. 28. Furiōsus nullum negotium gerēre potest, qui non intellegit, quod agit. 29. Magna neglegentia est culpa, magna culpa est dolus. 30. Fortūna viros magnos amat. 31. Debes, amīce, de vitā tuā cogitāre. 32. Pecunia avārum irritat, non satiat.

Popūli Italiae antiquae

In Italia antiqua popūli multi habitant. Incōlae Italiae Latīni, Osci, Umbri, Sabīni, Etrusci sunt. Sabīni et Etrusci finitimi popūlo Romāno et adversarii Romanōrum sunt. Aliquamdiu Etrusci popūlo Romāno imperant, sed Romāni Etruscos superare student. Ab Etruscōrum popūlo Romānos fluvius Tibēris sepārat.

Popūli antiqui non etiam agros arāre, sed bella longa gerēre debent, regna et familias magnas defendēre. Nam vita humāna olim et hodie non est sine multis periculis. Romāni saepe vicos finitimōrum occūpant et delent, postea domīni ceterōrum populōrum Italicōrum sunt.

Romāni servos multos habent, sed inter domīnos et servos nulla amicitia est. Popūli antiqui non unum deum, sed multos deos deasque colunt, templa pulchra aedificānt. In libris poetārum clarōrum de vita Italiae antiquae legīmus.

IV. Пояснити походження та значення термінів:

егоїзм, нострифікація, альтернативний, гуманізм, тотальний.

Mandāte memoriae sententias Latinas

- ✓ Alter ego. – Друге я.
- ✓ Avarus semper eget. – Скнарі завжди мало.
- ✓ Carum, quod rarum. – Любе те, що рідкісне.
- ✓ Circūlus vitiōsus. – Зачароване коло.
- ✓ Ex malis minīma eligēre oportet. – З неприємностей треба вибирати найменшу.
- ✓ Fortūna caeca est. – Доля сліпа.
- ✓ Imperāre sibi maxīmum imperium est. – Наказувати собі – найвища влада.
- ✓ Inter nos. – Між нами, по секрету.

- ✓ *Non multa, sed multum.* – Коротко, але змістовно.
- ✓ *Nosce te ipsum.* – Пізнай самого себе.
- ✓ *Omnia mea mecum porto.* – Усе своє ношу з собою.

Юридична фразеологія

- ✓ *Dolus malus.* – Злий намір.
- ✓ *Furtum manifestum.* – Крадіжка у момент, коли злодій спійманий (розкрита крадіжка).
- ✓ *Furtum non manifestum.* – Нерозкрита крадіжка.
- ✓ *Loco citato.* – У згаданому місці.
- ✓ *Testamentum irritum.* – Недійсний заповіт.
- ✓ *Supplicium summum.* – Смертна кара.

Лексичний мінімум

adversus, a, um – несприятливий, ворожий, протилежний
aequus, a, um – врівноважений, рівний
aeternus, a, um – вічний
aliēnus, a, um – чужий
altus, a, um – високий
antīquus, a, um – стародавній
augustus, a, um – піднесений, величний
avārus, a, um – жадібний
beātus, a, um – блаженний, щасливий
benedictus, a, um – благословенний
bonus, a, um – добрий
cetērus, a, um – інший
citus, a, um – швидкий
clarus, a, um – славний, славетний, ясний
diversus, a, um – протилежний
divīnus, a, um – божественний
domestīcus, a, um – домашній, внутрішній
facinorōsus, a, um – злочинний
futūrus, a, um – майбутній

generōsus, a, um – шляхетний
germānus, a, um – рідний
honestus, a, um – чесний
horrīdus, a, um – страшний
humānus, a, um – людський
incognītus, a, um – невідомий
ingenuus, a, um – вільнонароджений
integer, gra, grum – недоторканий, непорушний
iustus, a, um – справедливий
Latīnus, a, um – латинський
liber, a, um – вільний
longus, a, um – довгий
magnīficus, a, um – величний
magnus, a, um – великий
manifestus, a, um – очевидний
multus, a, um – численний
odiōsus, a, um – ненависний
oportūnus, a, um – сприятливий, зручний
parvus, a, um – малий
pretiōsus, a, um – цінний
privātus, a, um – приватний
publicus, a, um – громадський
rarus, a, um – рідкісний

rectus, a, um – правильний
regius, a, um – царський
Romānus, a, um – римський
sacer, tra, crum – посвячений

scelerātus, a, um – злочинний
summus, a, um – верховний
urbānus, a, um – міський
varius, a, um – різний

Тема 6: Теперішній час дійсного способу пасивного стану. **Синтаксис пасивної конструкції**

I. Визначити та перекласти українською мовою дієслівні форми:

nomināmur, nomīnor; defendītur, defendimīni; delēris, delentur; punimīni, puniutur.

II. Провідміняти дієслова у praesens indicatīvi actīvi et passīvi:

nomīno, āre; describo, ěre; doceo, ěre; punio, ĩre.

III. Замінити активну конструкцію пасивною:

Dominus servos suos vendit.

Advocātus reum defendit.

Marcus Tullius Catilīnam accusat.

Romāni bella multa cum popūlis Eurōpae gerunt.

Arbitri reos aut absolvunt, aut condemnant.

IV. Перекласти українською мовою:

1. Amīcus diu quaerītur, vix invenītur, difficile servātur. 2. Matrimonium dissolvītur aut cum bonā gratiā, aut cum irā anīmi. 3. Contra factum non datur argumentum. 4. Culpa lata dolo comparātur, culpa lata dolo proxīma est. 5. Imperitia pro culpa habētur. 6. Numerantur sententiae, non ponderantur. 7. Avaritia neque copia, neque inopia minuītur. 8. Vici populōrum antiquōrum saepe incendiis delentur. 9. Nemo debet bis punīri pro uno delicto. 10. Incolae vici a Romānis agricōlae appellantur. 11. Punītur non solum quia peccātur, sed ne peccātur. 12. Pater familias appellātur, qui in domo dominium habet. 13. Maleficia propositis distinguuntur. 14. Etiam magna regna delentur. 15. In Romā antiquā iurisprudencia floret, idcirco Roma patria iurisprudentiae appellātur. 16. Catilīna a Marcō Tulliō accusātur. 17. Nemo punītur pro aliēno delicto. 18. Fur est manifestus, qui deprehendītur cum furto. 19. Factum in iudicio non potest retractāri. 20. Ius publicum privatōrum pactis mutāri non potest. 21. Concordiā civitas firmātur, discordiā delētur. 22. Inter servos et libēros matrimonia contrahi non possunt.

De Romūlo et Remo

Romūlus et Remus filii Rheae Silviae sunt, gemīni ex familia regia. Ut fama est, pater puerōrum Mars, deus belli est. Amulius, vir duri anīmi, puēros necāre studet. Imperio Amulii gemīni in alveo ponuntur et in fluvium iaciuntur. Sed puēri a deis servantur. Subīto lupa advēnit et gemīnos nutrit. Deinde pueri a Faustulō inveniuntur et educantur. Postea Roma a Romulō et Remō condītur.

V. Пояснити походження та значення термінів:

акцесійний договір, аніматизм, бонус, геральдика, дамніфікація, секвестр.

Mandāte memoriae sententias Latinas

- ✓ Cetēra desiderantur. – Усе інше – бажане.
- ✓ Clavus clavo pellitur. – Кли́н кли́ном ви́бивають.
- ✓ Nullum pericūlum sine pericūlo vincitur. – Жодна небезпека не долається без ризику.
- ✓ Si vis amāri – ama. – Коли хочеш, щоб тебе любили – люби.
- ✓ Tertium non datur. – Третього не дано.

Юридична фразеологія

- ✓ Argumenta ponderantur, non numerantur. – Сила доказів не в їх кількості, а у вагомості.
- ✓ Approbatur. – Дозволено.
- ✓ Culpa lata dolo comparatur. – Груба провина (помилка) рівнозначна злomu наміру.
- ✓ Dubitatur. – Сумнівно.
- ✓ Ex delicto tenēri. – Відповідати згідно делікту (за правопорушення).
- ✓ Imperitia culpaē adnumeratur. – Незнання (закону) рівносильне провині.
- ✓ Nemo debet bis punīri pro uno delicto. – Ніхто не мусить бути караним двічі за ту саму провину.
- ✓ Quaeritur. – Сумнівно.
- ✓ Qui consuluntur. – Законознавці-консультанти.
- ✓ Sententiae numerantur, non ponderantur. – Голоси рахують, а не зважують (принцип виборчого права).

Тема 7: Минулий час недоконаного виду дійсного способу активного і пасивного станів. Майбутній час недоконаного виду дійсного способу активного і пасивного станів

I. Провідміняти дієслова *defendo, defendi, defensum, ěre i nego, āvi, ātum, āre* в *imperfectum* та *futurum primum indicatīvi actīvi et passīvi*.

II. Провідміняти словосполучення:
servus miser, culpa lata, edictum novum.

III. Визначити та перекласти українською мовою дієслівні форми:

censebātis, censētur, censēbit; clamābo, clamabāmus, clamant; vincetur, vincebāmus, vincīmur; punīris, puniebātis, puniēmus.

IV. Добрати відповідну дієслівну форму, перекласти речення:

1. *Adversarii oppīdum non (intrans, occupābunt, fugant).* 2. *Gaudeo, quod fortūna me (delectant, timētis, amat).* 3. *Rei ab (condemnantur, docēmur, monent).* 4. *Oppīda antiqua saepe incendiis (conduntur, delebantur, aedificantur).*

V. Доповнити речення відповідною дієслівною формою:

1. *Romāni numquam inimīcos (timēre).* 2. *Castra Romanōrum vallo fossaque (munīre).* 3. *Graeci antiqui in loco victoriae monumenta (struēre).* 4. *Semper amīci fidi (esse).* 5. *Si sapientiam non habes hodie, cras nihil (habēre).* 6. *Bonus arbiter consilia bona semper (dāre).* 7. *Cras epistūlam tibi (scribēre).*

V. Перекласти українською мовою:

1. *Alexander Magnus, Philippi filius, claros magistros habēbat. In numerō magistrōrum Alexandri praeclarus Graecōrum philosophus Aristoteles erat.* 2. *In ripis Rheni Romāni multa castra ponebant. Castra Romanōrum fossis, vallis, muris cingebantur.* 3. *Apud Romānos pueri a servis Graecis educabantur, qui paedagogi appellabantur.* 4. *Romāni multa bella gerebant, post victoriam multi captīvi pro servis Romām ducebantur.* 5. *In Roma servi pro nullis habebāntur.* 6. *Servi miseram vitam agēbant.* 7. *Reus culpam suam negābat.* 8. *Reus veniet ad iudicium.* 9. *Sine iustitia nihil valēbit prudentia.* 10. *Reus a perīto advocāto bene defendetur.* 11. *Verum amīcum pecunia non parābis.* 12. *In malevōlam anīmam non intrābit spirītus sapientiae.* 13. *Nemo nostrum amīcis auxilio negābit.* 14. *Itaque bella vitabīmus, inimicōrum copias non timebīmus, iustitiam, concordiam atque amicitiam inter popūlos colemus, patriae divitias magnas parabīmus.* 15. *Ait praetor: «Si non habēbunt advocātum, ego dabo».* 16. *Muli viri philosophiam antiquam laudābant.* 17. *Si ira valēbit, mi fili, semper errabīmus et poenas dabīmus.* 18. *In bello portae templi Iani non claudebantur.* 19. *Advocātus in foro causam dicēbat.* 20.

Da mihi factum, dabo tibi ius. 21. Nisi servi laborābunt, domīnus nihil habēbit. 22. Inimīci nostri semper vincebantur et vincētur.

De Romanōrum servis

Romāni magnum numerum servōrum habebant. Familia Romāna ex domīnis, liberis et servis constābat. In familia Romāna primum locum vir obtinēbat, qui pater familiae appellabātur. Servos Romāni bellis sibi parābant. Primo in Roma parvus numērus servōrum erat, nam ager non solum a servis, sed etiam a domīnis colebātur. Postea tamen servōrum turba multiplicabātur. Servi liberi non erant, etiam filii servōrum servi esse debēbant. In villis, latifundiis, metallis Romanōrum opulentōrum servi laborābant. Servōrum officia in Roma varia erant: alii terram in latifundiis colēbant, alii domi ministrābant, alii in ludis gladiatoriiis se exercēbant. Multi Graeci, viri docti, erant servi Romanōrum. Graeci servi morbos et sanābant, liberos Romanōrum educābant, pueros docēbant. Narrābant pueris de claris poētis Graecis, ut de Homerō et Hesiodō, et de philosophis, ut de Democritō et Pythagōra, et de aliis viris doctis. Domini servos suos verbis malis monebant et flagellis verberābant. Nonnunquam servi arma capiēbant, itāque Romāni dicēbant: «Totīdem inimīci sunt, quot servi».

De Capitolio

Primo Romāni totum Capitolium murō cingēbant, postea summus modo clivus muniebātur. Ibi castellum et templum Capitolium erant. Id templum sexto ante Christum natum saecūlo exstruebātur. Propterea quod incendia Romae saeviebant, Sulla, Augustus, Vespasiānus Domitiānusque templum renovābant. Ibi libri Sibyllae Cumanae a Romanis conservabantur. Templum quadratum, in Capitolio situm, tres cellas habēbat. Mediam cellam Iuppiter Optimus Maximus obtinēbat, reliquas primo Mars et Quirinus, postea Iuno et Minerva. A foro Romāni Capitolium ascendēbant, cum triumphum agēbant, magnaque in pompa etiam spolia secum portābant et captivos ducēbant. Capitolium saxum Tarpeium habēbat, unde Romāni antīqui viros nefarios deiciēbant. Iuno Moneta etiam in clivō templum habēbat, ibi nummi a Romānis fabricabantur.

Mandāte memoriae sententias Latīnas

✓ Aut inveniam viam, aut faciam. – Або знайду дорогу, або прокладу.

✓ Bis repetīta placēbunt. – Двічі повторене сподобається.

✓ *Consilio melius vinces, quam iracundia.* – Швидше переможеш розсудливістю, ніж гнівом.

✓ *Cum fortūna perit, nullus amīcus erit.* – Коли щастя пропадає, то й друг зникає.

✓ *Destruam et aedificābo.* – Зруйную і зведу заново.

✓ *Dum ferrum candet, tundīto.* – Куй залізо, поки гаряче.

✓ *Non semper erit aestas.* – Не завжди буде літо.

✓ *Pulsāte et aperiētur vobis.* – Стукайте, і вам відчинять.

✓ *Unum castigābis, centum emendābis.* – Одного покараєш – сотню виправиш.

Тема 8: Третя відміна іменників. Особливості відмінювання іменників третьої відміни. Прикметники третьої відміни

I. Записати повну форму Gen. Sing., позначити основу іменників третьої відміни:

<i>imago, ĩnis, f</i>	_____	<i>talio, ōnis, f</i>	_____
<i>caput, ĩtis, n</i>	_____	<i>os, ossis, n</i>	_____
<i>natio, ōnis, f</i>	_____	<i>cortex, ĩcis, m</i>	_____
<i>apex, ĩcis, m</i>	_____	<i>emptor, ōris, m</i>	_____
<i>cognitio, ōnis, f</i>	_____	<i>vestis, is, f</i>	_____
<i>mare, is, n</i>	_____	<i>potestas, ātis, f</i>	_____
<i>testis, is, m</i>	_____	<i>regio, ōnis, f</i>	_____
<i>crimināle, is, n</i>	_____	<i>civis, is, m</i>	_____
<i>voluntas, ātis, f</i>	_____	<i>nex, necis, f</i>	_____

II. Визначити тип відмінювання іменників третьої відміни:

<i>secāle, is, n</i>	_____	<i>fur, furis, m</i>	_____
<i>fons, fontis, m</i>	_____	<i>orbis, is, m</i>	_____
<i>flos, floris, m</i>	_____	<i>anĭmal, ālis, n</i>	_____
<i>lex, legis, f</i>	_____	<i>veritas, ātis, f</i>	_____
<i>securis, is, f</i>	_____	<i>vestis, is, f</i>	_____
<i>foedus, ěris, n</i>	_____	<i>sermo, ōnis, m</i>	_____
<i>cochlear, āris, n</i>	_____	<i>turris, is, f</i>	_____

III. Узгодити прикметники з іменниками, провідміняти словосполучення:

homo, ĩnis, m (novus, a, um), vectĭgal, ālis, n (magnus, a, um), ars, artis, f (antĭquus, a, um), ius, iuris, n (privātus, a, um)

IV. Утворити форму Nom. і Gen. plurālis від іменників:

victor, oris, m; ius, iuris, n; fur, furis, m; civis, is, m; pars, partis, f; iudex, icis, m; vectigal, alis, n; testis, is, m; exemplar, aris, n; lex, legis, f.

V. Визначити групу і відмінкові форми іменників:

regum, arte, iura, ducibus, exemplaris, fonti, crimine, homines, turrim, genere, civium, rasi, iudicum, capitis.

VI. Провідміняти словосполучення:

consul novus, lex Romana, iudex peritus, civis Romanus, exemplar bonum, ars antiqua, tempus definitum, ius Romanum, ius privatum, civis Romanus.

VII. Перекласти українською мовою:

1. Malus homo fugit lucem, ut diabolus crucem. 2. Legalitas fundamentum civitatum est. 3. Omnes populi legibus aut moribus reguntur. 4. Imperator solus et conditor et interpret legum est. 5. Iudicium semper pro veritate accipitur. 6. Iudex non potest esse testis in propria causa. 7. Etiam latrones suis legibus parent. 8. Voluntas testatoris pro lege habetur. 9. Heredis institutio fundamentum testamenti intellegitur. 10. Sine legibus nulla est civitas, nam civitas legibus continetur. 11. Historia vero testis temporum, lux veritatis, magistra vitae, nuntia vetustatis. 12. Scire leges non est verba earum tenere, sed vim ac mentes. 13. Est proverbium Latini: inter arma silent Musae; alii dicunt: inter arma silent leges. 14. Legibus servire debemus. 15. Ius est ars aequi et boni. 16. Legis virtus est imperare, vetare, permittere, punire. 17. Libertatem civium defendunt non arces altae, non muri firmi, sed concordia civium et leges bonae. 18. Iura civium Romanorum sunt: ius honorum, ius suffragii, ius commercii, ius connubii. 19. Concordiam civium civitas firmatur, discordiam delitur. 20. Nullum crimen, nulla poena sine lege. 21. Iurisprudencia est scientia iuris ac legum. 22. Simplicitas est legibus amica. 23. Toga erat insigne civis Romani. 24. Ignorantia iuris nocet, ignorantia facti non nocet. 25. Ibi potest valere populus, ubi leges valent. 26. Cum lex in praeteritum indulget, in futurum vetat. 27. Lex est lux gentium. 28. Fur furem, lupus lupum cognoscit. 29. In lege Cornelia dolus pro facto accipitur. 30. Ira odium generat, concordia nutrit amorem. 31. Populus Romanus creabat consules in comitiis. 32. Peregrini et libertini iura civium Romanorum non habebant. 33. Adversa valetudo non excusat. 34. Populi appellatione universi cives Romani significantur. 35. Plebis appellatione ceteri cives sine patriciis significantur. 36. Primo reges populum Romanum regebant, deinde Romani consules creabant, postremo imperatores Romam regebant. 37. Diligere parentes prima lex naturae est. 38. Annales historiae Romanae pleni sunt clarorum

facinōrum. 39. Urbs Roma erat caput imperii Romani et hodie est caput civitatis Italiae.

VIII. Заповнити пропуски відповідними закінченнями, перекласти словосполучення українською мовою:

imperatōri bon____, oratōres clar____, iura Roman____ ,
exemplaria nonnull____, de iudicībus antiqu____, gentium antiqu____ ,
duce perīt____, urbium mult_____ .

IX. Перекласти тексти українською мовою:

De nominibus Romanōrum

Civibus Romānis tria nomīna erant: primum erat praenōmen, secundum nomen gentīle, tertium cognōmen. Fundamentum nomīnis Romāni erat nomen gentīle. Nomen gentīle – genus, cognōmen – singūlas familias commūnis genēris significābant. Ita Cicerōni, claro Romanōrum scriptōri, praenōmen erat Marcus, nomen gentīle Tullius, cognomen Cicēro. Numērus praenomīnum erat parvus. Itaque Romāni in libris pro praenomīne plerumque unam littēram usurpābant, ut pro Lucio L., pro Marco M., pro Publio P.

De modo suppliciorum

Summa supplicia sunt: crux, crematio, decollatio. Mediocrium autem delictōrum poenae sunt: metallum, ludus, deportatio; minimae: relegatio, exilium, opus publicum, vincūla. (*Paulus*)

Mancipatio

Mancipatio est imaginaria venditio, quod ad ipsum ius proprium civium Romanōrum est. Mancipatio locum habet inter cives Romānos et eos peregrinos, quibus commercium datum est. Mancipatio coram non minus quam quinque testibus civibus Romānis puberibus agitur. Is, qui libram aeneam tenet, librīpens appellātur. Is, qui mancipia accipit, ita dicit: «Hunc ego homīnem iure Quiritium meum esse aio, is que mihi emptus esto hoc aere aeneaque libra». Deinde aere percutit, libram et aes dat ei, a quo mancipium accipit, quasi pretii loco. Eo modo et servīles et libērae personae mancipantur.

De conditoribus Romae

Titus Livius, clarus scriptor Romānus, in libris suis, qui «Ab urbe condita» appellantur, fabūlam de Romūlo et Remo, conditoribus Romae narrat. Numitor, rex Albae Longae, a fratre Amuliō regno privātur. Amulius quoque nepōtes Numitōris Romūlum et Remum in flumīne demergere iubet, sed ministri regis ei non parent et puēros in flumīnis ripā ponunt. Ibi lupa pueros invēnit et nutrit. Postea Romūlus et Remus a

Faustulō, pastōre regio educabantur. Paulo post Faustulus fratrībus veritātem ap̄erit, et fratres Amulium occīdunt et regnum Numitōri avo reddunt. Romūlus autem postea rex civitātis fit et condit urbem novam. Urbem a suo nomīne Romam appellat.

De Roma

Italia est inter mare Tyrrhēnum et mare Hadriaticum. In mediā Italiā est flumen Tibēris. Tibēris e monte Appennīno per Italiam fluit, a septentriōne ad meridiem et in mare Tyrrhēnum influit. Fluit per urbem Romam, urbs paene tota in septem collībus ad ripam sinistram. In medio flumīne insūla est. Ab insūla Tiberīna ad ripam dextram pons Cestius, ad ripam sinistram et Capitolium pons fabricius pertinet. Iuxta Capitolium est forum Romānum, deinde mons Palatīnus et Circus Maxīmus, postremo mons Aventīnus. Circum urbem murus Servii Tullii pertinet.

De initiis iuris

Urbem Romam ab origīne reges gubernābat. Cives regum imperiis parēbant. Initio popūlus Romānus sine lege, sine iure erat. Romūlus primus popūlo Romāno iura dabat. Sancīēbat leges et Numa et Ancus. Praecipuus legum sanctor Servius Tullius erat. Semper etiam Romāni mores custodiēbant.

X. Написати слова, що походять в українські (англійській, німецькій, французькій) мові від латинських слів:

ars, artis, *f* – мистецтво; flos, floris, *m* – квітка; genus, ěris, *n* – рід, вид; anīmal, ālis, *n* – тварина; mare, is, *n* – море; nomen, ĩnis, *n* – назва, ім'я; caput, ĩtis, *n* – голова, столиця; pars, partis, *f* – частина, сторона; pax, pacis, *f* – мир; vestis, is, *f* – одяг; mater, tris, *f* – мати; pater, tris, *m* – батько; foedus, ěris, *n* – угода; crimen, ĩnis, *n* – злочин; lex, legis, *f* – закон.

XI. Пояснити походження і значення термінів:

консул, кодекс, мораль, понтифік, претор, акція, легалізація, сервітут, реституція, федерація, кримінал, юрист, плебісцит, конституція, облігація, трибунал, петиція, мораль, цесія.

XII. Запам'ятати види прав, подати коротку характеристику:

ius Romānum – римське право

ius abutendi – право розпоряджатися

ius agendi cum plebe – право скликання зборів

ius commercii – право торгувати

ius conubii – право вступати у шлюб з римською громадянкою

ius edicendi – право видавати едикти

ius emphyteuticum – право на користування чужою землею
ius genēris humāni – право роду людського
ius habendi – право на володіння майном
ius primae occupatiōnis – право першого захоплення
ius respondendi – право публічних консультацій
ius taliōnis – право кровної помсти (принцип таліону)
ius utendi et abutendi – право користування і вжитку (право вільно розпоряджатися своєю річчю, право повної власності)
ius vendendi – право продажу
ius scriptum – писане право
ius non scriptum – неписане право
ius privātum – приватне право
ius publīcum – публічне право
ius civīle – цивільне право
ius gentium – право народів, міжнародне право
ius canonīcum – канонічне право
ius civitātis – право громадянства
ius cogens – імперативна норма права
ius crimināle – кримінальне право
ius gladii – право меча
ius navigandi – право судноплавства (морське право)
ius suffragii – право голосу
ius hereditātis – спадкове право
ius honorārum – посадове (адміністративне) право
ius naturāle – природне право
ius possessiōnis – право володіння
ius praetorium – преторське право
ius representatiōnis – право представництва
ius sanguīnis – право крові
ius soli – право ґрунту
ius vitae necisque – право життя і смерті

Mandāte memoriae sententias Latīnas

- ✓ Alma mater. – Мати-годувальниця.
- ✓ Caecus non iudicat de colōre. – Сліпий не судить про колір.
- ✓ Dura lex, sed lex. – Суворий закон, але закон.
- ✓ Ferro ignique. – Мечем і вогнем.
- ✓ Finis corōnat opus. – Кінець – справі вінець.
- ✓ Gladius ferit corpus, anīmos oratio. – Меч вражає тіло, а слово – душу.

- ✓ *Gutta veritātis in mari verbōrum.* – Крапля істини у морі слів.
- ✓ *Homo locum ornat, non homīnem locus.* – Людина прикрашає місце, а не місце людину.
- ✓ *In vino veritas, in aqua sanitas.* – У вині істина, у воді здоров'я.
- ✓ *Mens sana in corpore sano.* – У здоровому тілі здоровий дух.
- ✓ *O tempora, o mores!* – О часи, о звичаї!
- ✓ *Pacem cum hominibus, bellum cum vitiis habe.* – Живи у мирі з людьми, веди війну з їх вадами.
- ✓ *Panem et circenses!* – Хліба і видовищ!
- ✓ *Per crucem ad lucem.* – Через страждання до світла.
- ✓ *Piscis primum a capite foetet.* – Риба смердить спочатку від голови.
- ✓ *Philosophia est mater omnium artium.* – Філософія – це мати усіх наук.
- ✓ *Quod licet Iovi, non licet bovi.* – Що личить Юпітеру, не личить волу.
- ✓ *Quot capita, tot sententiae.* – Скільки голів, стільки думок.
- ✓ *Repetitio est mater studiōrum.* – Повторення є матір'ю навчання.
- ✓ *Sine labōre non erit panem in ore.* – Без праці не буде хліба у роті.
- ✓ *Tempora mutantur et nos mutāmur in illis.* – Часи змінюються, і ми змінюємося разом з ними.
- ✓ *Ut panis ventrem, sic pascit lectio mentem.* – Як хліб живить шлунок, так читання – розум.
- ✓ *Vim vi repellere licet.* – Силу слід відбивати силою.
- ✓ *Vox populi – vox veritātis.* – Голос народу – голос правди.

Юридична фразеологія

- ✓ *Actio contraria.* – Зустрічний позов.
- ✓ *Actio in persōnam.* – Особистий позов.
- ✓ *Ad legem.* – За законом.
- ✓ *Aquae et ignis interdictio.* – Відлучення від води та вогню (позбавлення громадянських прав і вигнання).
- ✓ *Arīces iuris.* – Юридичні тонкощі.
- ✓ *Caput lupinum.* – Вовча голова (людина, оголошена поза законом).
- ✓ *Comitas gentium.* – Міжнародна ввічливість.
- ✓ *Coram notario et testibus.* – У присутності нотаріуса і свідків.
- ✓ *Corpus delicti.* – Склад злочину.
- ✓ *Conscientia mille testes.* – Совість – це тисяча свідків.
- ✓ *Contra bonos mores.* – Проти добрих звичаїв.

- ✓ *Contra legem.* – Проти закону.
- ✓ *Corpus iuris civīlis (CIC).* – Звід громадянського права (Кодекс Юстиніана).
- ✓ *Dormiunt aliquando leges, nunquam moriuntur.* – Хоча закони іноді сплять, вони ніколи не вмирають.
- ✓ *Error facti.* – Помилка у факті.
- ✓ *Error in formā.* – Помилка у формі.
- ✓ *Error in re.* – Помилка за сутністю.
- ✓ *Extra legem.* – За межами закону.
- ✓ *Facta probantur, iura deducuntur.* – Факти доводять, а права виводять.
- ✓ *Fictio iuris.* – Юридична фікція.
- ✓ *Nonōris causa.* – З поваги до заслуг.
- ✓ *Inter arma silent leges.* – Коли говорять гармати, закони мовчать.
- ✓ *Ius est ars aequi et boni.* – Право – це мистецтво рівності і добра.
- ✓ *Iustitia non novit patrem nec matrem, solum veritātem spectat iustitia.* – Правосуддя не знає ні батька, ні матері; правосуддя бачить тільки істину.
- ✓ *Lex de futūro, iudex de praeterito.* – Закон діє на майбутнє, суддя розглядає минуле.
- ✓ *Lex prospicit, non respicit.* – Закон дивиться вперед, а не назад (закон не має зворотної дії).
- ✓ *Lex punit mendicium.* – Закон карає неправду.
- ✓ *Lex retro non agit.* – Закон не має зворотної дії.
- ✓ *Mare clausum.* – Закрите море (під юрисдикцією однієї держави).
- ✓ *Mare libĕrum.* – Відкрите море (свобідне для плавання).
- ✓ *Mors civīlis.* – Громадянська смерть.
- ✓ *Non rex est lex, sed lex est rex.* – Не цар є законом, а закон є царем.
- ✓ *Novus rex, nova lex.* – Новий цар, новий закон.
- ✓ *Pater familias.* – Батько родини.
- ✓ *Patria potestas.* – Батьківська влада.
- ✓ *Persōna aliĕni iuris.* – Особа чужого права (залежна особа).
- ✓ *Persōna sui iuris.* – Особа свого права (повноправна особа).
- ✓ *Testes muti.* – Німі свідки (речові докази).
- ✓ *Testis unus – testis nullus.* – Один свідок – не свідок.
- ✓ *Ubi ius, ibi remedium.* – Де право, там і захист.

Лексичний мінімум

accessio, <i>ōnis, f</i> – приріст, додаток, приналежність	heres, heredis, <i>m</i> – спадкоємець
actio, <i>ōnis, f</i> – дія, позов	homo, <i>īnis, m</i> – людина
adoptio, <i>ōnis, f</i> – усиновлення	honor, <i>ōris, m</i> – честь, почесь, пошана
aedīlis, <i>is, m</i> – едил	hostis, <i>is, m</i> – ворог
agitatio, <i>ōnis, f</i> – рух, спонування, діяльність	imago, <i>īnis, f</i> – образ, зображення
appellatio, <i>ōnis, f</i> – назва, звертання	imperator, <i>ōris, m</i> – воєначальник, полководець
ars, artis, <i>f</i> – мистецтво, наука, ремесло	insigne, <i>is, n</i> – знак, сигнал, ознака
auctoritas, <i>ātis, f</i> – сила, судження, авторитетна думка	iudex, <i>īcis, m</i> – суддя
caput, <i>ītis, n</i> – голова, столиця, правоздатність	ius, iuris, <i>n</i> – право
carcer, <i>ēris, m</i> – в'язниця	latro, <i>ōnis, m</i> – розбійник
caritas, <i>ātis, f</i> – прихильність, любов, приязнь	legatio, <i>ōnis, f</i> – посольство
civis, <i>is, m</i> – громадянин	libertas, <i>ātis, f</i> – воля, незалежність
civitas, <i>ātis, f</i> – суспільство, держава	lis, litis, <i>f</i> – суперечка, позов
cognitio, <i>ōnis, f</i> – пізнання, ознайомлення, судочинство, цивільний процес	maiestas, <i>ātis, f</i> – велич
confessio, <i>ōnis, f</i> – визнання	mater, tris, <i>f</i> – мати
consul, <i>ūlis, m</i> – консул	mens, mentis, <i>f</i> – думка, розум, дух
corpus, <i>ōris, n</i> – тіло, предмет	miles, <i>ītis, m</i> – воїн
defensio, <i>ōnis, f</i> – захист, відхилення, обвинувачення	mors, mortis, <i>f</i> – смерть
dignitas, <i>ātis, f</i> – гідність, суспільне становище, стан, статус	natio, <i>ōnis, f</i> – нація, народ
divisio, <i>ōnis, f</i> – розподіл, розділ	nomen, <i>īnis, n</i> – ім'я, особистість, назва
exceptio, <i>ōnis, f</i> – виняток, заперечення	obligatio, <i>ōnis, f</i> – зобов'язання
foedus, <i>ēris, n</i> – угода, договір	occasio, <i>ōnis, f</i> – випадок, удача
gens, gentis, <i>f</i> – рід, плем'я, громада	pontifex, <i>īcis, m</i> – верховний жрець
	regio, <i>ōnis, f</i> – область
	rex, regis, <i>m</i> – цар
	servitus, <i>ūtis, f</i> – рабство
	tempus, <i>ōris, n</i> – час, обставина
	testator, <i>ōris, m</i> – заповідач, спадкодавець,
	tribūnal, <i>ālis, n</i> – трибунал

urbs, urbis, *f* – місто
veritas, atis, *f* – істина,
правдивість,
vetustas, atis, *f* – старість,
давнина

victor, oris, *m* – переможець
virtus, utis, *f* – сила, доблесть,
мужність

Тема 9: Прикметники третьої відміни. Дієприкметник теперішнього часу активного стану

I. Узгодити прикметник з іменником, перекласти і провідміняти словосполучення:

verbum, i, n (brevis, e); femina, ae, f (fidelis, e); ius, iuris, n (civilis, e); debitum, i, n (ingens, entis); homo, inis, m (prudens, entis); oppidum, i, n (celeber, bris, bre).

II. Заповнити пропуски відповідними закінченнями, перекласти словосполучення:

reges crudel...; virorum fort...; amico fidel...; verba brev...; vitam felic...; templa celebr...; duce prudent...; hominibus felic...; poetae illustr...; servo pauper...; iuris natural...; victor celebr...

III. Визначити відмінкові форми словосполучень, перекласти українською мовою:

virorum mortalium; hostes crudeles; iuris civilis; epistulam brevem; viri fortes; operibus immortalibus; dolore acri; terram ingentem; regem crudellem; verba brevia; homine sapienti.

Зразок:

<i>uxoris fidelis</i>	Gen. sing.	<i>вірної дружини</i>
-----------------------	-------------------	-----------------------

IV. Утворити дієприкметники теперішнього часу активного стану, перекласти українською мовою:

migrare; advenire; flere; regnare; legere; audire; nescire; videre; sentire.

V. Перекласти українською мовою:

1. Omnis ars imitatio est naturae. 2. Pigritia est mater omnium vitiorum. 3. Longum est iter per praescepta, breve per exempla. 4. Vetera proverbialia saepe simplicibus verbis prudentiam populi exprimunt. 5. Et mors, et somnus miseros felicesque aequat. 6. Divitiae hominem felicem non faciunt. 7. Ex avaritia omnia scelera et maleficia gignuntur. 8. Servus in civitate Romana instrumentum vocale habebatur. 9. Sapiens omnia facit cum consilio. 10. Infelici homini vita longa est, felici brevis. 11. Virtus, non, fraus, iuvenes fortes delectat. 12. Dives est, qui sapiens est. 13. Tristis

eris, si solus eris. 14. Corpus hominis mortale est, animus immortalis. 15. Milites fortes non mortem, sed infamiam timent. 16. Nulla lex satis commoda omnibus est. 17. Nuptiae sunt communicatio mariti et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio. 18. Ius civile est, quod ex legibus, plebiscitis, senatus consultis, decretis principum, auctoritate prudentium venit. 19. Ius publicum est, quod ad statum rei Romanae spectat. 20. Ius privatum est, quod ad singulorum utilitatem spectat. Ius privatum collectum est ex naturalibus praeceptis aut gentium, aut civilibus. 21. Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit. 22. Ius honorarium viva vox est iuris civilis. 23. Leges duodecim tabularum fons omnis publici privatique iuris est. 24. Homo vocabulum est naturae, persona – iuris civilis.

VI. Перекласти речення українською мовою, визначити форми дієприкметників:

1. Homo, verum non dicens, saepe multa mala sibi parat. 2. Fabula ridens saepe verum dicit. 3. Erranti viam monstra! 4. Amor foedere coniugit amantes. 5. Homines magis defendenti, quam accusanti favent. 6. Multae urbes, olim florentes, nunc dirutae iacent. 7. Error scribentis nocere non debet. 8. Saepe ridentes vera dicimus. 9. Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuens. 10. In mediis aevis homines, scribere nescientes, signum crucis pro subscriptione ponebant. 11. Lex est sanctio sancta, iubens honesta et prohibens contraria. 12. Vigilantibus, non dormientibus iura subveniunt. 13. Cessante causa, cessat effectus. 14. Iudex damnatur, cum nocens absolvitur. 15. Iustitia est duplex: severe puniens et vere praeveniens. 16. Iustitiam colimus, aequum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes.

VII. Перекласти тексти українською мовою:

Ordines in Roma

In Roma antiqua liberi cives et servi erant. Liberi cives in negotiis publicis totum fere tempus consumebant et in Foro congregabantur. Omnes difficiles labores in servos impositi erant. Tamen etiam cives non omnes inter se pares erant. Civibus, qui claros maiores habebant, via ad omnes honores patebat, nomen eis erat patricii. Pars, quae nomen plebis habebat, minus in civitate valebat. Inter eos multi mercatores et opifices erant. Homines pauperes sibi inter nobiles patronos sumebant. Patronus clientes suos in iudiciis defendere debebat, praeterea adiuvabat cibo et pecunia. Grati clientes dominum in Forum deducebant et multa officia patrono praestabant.

Erat etiam inter libēros cives et servos discrīmen in vestimentis. Nam servi modo tunīcam, libēri super tunīcam togam induēbant. Toga insigne civis Romāni putabātur.

De Romanōrum scriptorībus

Non solum virōrum fortium, sed etiam scriptōrum insignium Roma patria erat. Poētae et scriptōres Romāni carminībus et operībus suis anīmos homīnum et antea delectābant, et nunc delectant, et semper delectābunt. Inter antīquos scriptōres Romānos princeps est Marcus Tullius Cicēro. Multa opēra clari oratōris nobis nota sunt, exempli causa: “De legībus”, “De arte oratiōnis”, “De officiis”, “Tusculānae disputatiōnes”. Libri et oratiōnes Cicerōnis etiam nunc homīnes delectant. Praeter Cicerōnem Sallustius, Caesar, Livius, Tacītus egregii scriptōres erant. Augusti aetāte in urbe Roma artes et littērae florēbant. In numēro poētārum et amicōrum Augusti Vergilius et Horatius erant.

De Mario et Sulla

Marius et Sulla, viri genēre et ingenio dissimīles, sed pares gloriae cupiditāte, auctores belli civīlis Romanōrum erant. Gaius Marius, humīli loco natus, vir erat anīmo aspēro et crudēli, rudis litterārum, sed insigni robōre corpōris et belli perītus. Sulla, nobīlis natus, forti et audāci anīmo egregiaque cognitiōne Romanōrum et Graecorum litterārum imbūtus erat. Romae tum gravia et tristia tempōra erant. Milites Marii Romam quasi hostīlem urbem tractābant, cives nobīles necābant, omnia ferro ignique vastābant. Postea Sulla urbem occūpat.

VIII. Написати слова, що походять в українській (англійській, німецькій, французькій) мові від латинських слів:

fortis, e – хоробрий; gravis, e – важкий; utilis, e – корисний; simīlis, e – подібний; duplex, ĩcis – подвійний; grandis, e – величезний; legālis, e – законний; nobīlis, e – знаменитий, знатний.

IX. Охарактеризувати категорії латинів. У чому полягали відмінності в правовому становищі латинів різних категорій? Хто такі переґріни?

X. Пояснити походження і значення термінів:

утилітарний, абрєвіатура, паритет, асиміляція, дисиміляція, цивілістика.

Mandāte memoriae sententias Latīnas:

✓ Aliud stans, aliud sedens. – Коли стоїть (він говорить) одне, коли сидить – інше (*сім п'ятниць на тиждень*).

✓ Ars longa, vita brevis. – Життя коротке, мистецтво вічне.

✓ Crescente pericūlo crescent vires. – Коли зростає небезпека,

зростають сили.

- ✓ *Deus facientem adiuvat.* – Бог допомагає працьовитому.
- ✓ *Esurienti panis cibarius siligineus vidētur.* – Голодному чорний хліб видається білим.
- ✓ *Falsus in uno, falsus in omnibus.* – Брехливий в одному, брехливий в усьому.
- ✓ *Fortes fortūna adiuvat.* – Хоробрим доля сприяє.
- ✓ *Homo sapiens, nisi patiens.* – Той мудрець, у кого терпець.
- ✓ *Ignis aurum probat, miseria fortes viros.* – Вогонь випробовує золото, а нещастя – хоробрих мужів.
- ✓ *Novos amīcos dum paras, vetēres cole.* – Нових друзів набувай, а старих не забувай.
- ✓ *Omne initium difficīle est.* – Всякий початок важкий.
- ✓ *Praesens absens.* – Присутній – відсутній (неуважний).
- ✓ *Qualis rex, talis grex.* – Який чередник, така й череда.
- ✓ *Qualis vita et mors ita.* – Яке життя, така й смерть.
- ✓ *Sero venientibus – ossa.* – Хто пізно приходить, тому кістки (залишаються).
- ✓ *Timeo Danaos et dona ferentes.* – Боюся данайців, навіть якщо вони приносять дарунки.
- ✓ *Volens-nolens.* – Волею-неволею.
- ✓ *Vox clamantis in deserto.* – Голос волаючого в пустелі.

Юридчна фразеологія

- ✓ *Actore non probante reus absolvitur.* – Коли позов не доведено, відповідач звільняється.
- ✓ *Anni curretis.* – Поточного року.
- ✓ *Causa criminālis.* – Кримінальна справа.
- ✓ *Causa formālis.* – Формальна причина.
- ✓ *Culpaе poena par esto.* – Нехай покарання дорівнюватиме злочину.
- ✓ *Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.* – Бажаючого доля веде, небажаючого тягне.
- ✓ *Ex turpi causa actio non oritur.* – Позов не виникає на незаконній підставі.
- ✓ *Hereditas iacens.* – Лежачий спадок (у володіння не вступив ніхто із спадкоємців).
- ✓ *Iniuria reālis.* – Образа дією.
- ✓ *Iniuria verbālis.* – Образа словом.
- ✓ *Iudex damnatur, cum nocens absolvitur.* – Коли позов не доведено,

відповідач звільняється.

✓ *Legem brevem esse oportet.* – Закон повинен бути коротким (щоб необізнані краще його пам'ятали).

✓ *Lex speciālis derogat generālis.* – Спеціальний закон відмінює дію загального.

✓ *Non omne, quod licet, honestum est.* – Не все, що дозволяється, гідне поваги.

✓ *Optimus testis confitens reus.* – Визнання обвинуваченого – найкращий свідок.

✓ *Paribus sententiis reus absolvitur.* – При розподілі порівну думок звинувачуваний вважається виправданим.

Лексичний мінімум

acer, acris, acre – гострий, запеклий, діяльний

amens, entis – божевільний, непідсудний

brevis, e – короткий,

caelestis, e – небесний, божественний

capitālis, e – головний

celer, ěris, ěre – швидкий

civīlis, e – громадянський, державний, політичний

constans, āntis – постійний, стійкий

corporālis, e – тілесний, речовий

criminālis, e – злочинний

crudēlis, e – жорсткий

debīlis, e – ослаблений, немічний, безсилий

difficīlis, e – важкий, суворий

dispar, āris – нерівний, різний

ducālis, e – гетьманський

duplex, ĩcis – подвійний

elegans, antis – витончений

facīlis, e – легкий, нескладний

familiāris, e – сімейний, домашній, дружній

felix, ĩcis – щасливий

fidēlis, e – вірний, відданий

fiscālis, e – фіскальний, приналежний до скарбниці

fortis, e – хоробрий, сильний, мужній

gentīlis, e – родовий, вітчизняний

grandis, e – величезний

hostīlis, e – чужоземний, ворожий

humīlis, e – низький, малий, простонародний

illustris, e – славний, знаменитий, видатний

immortālis, e – безсмертний, вічний

imprudens, entis – нерозумний, необережний

iudiciālis, e – судовий

legālis, e – законний, правовий

letālis, e – смертельний

levis, e – легкий

mortālis, e – смертний

naturālis, e – природний

nobīlis, e – знатний, благородний

officiālis, e – службовий,
посадовий
par, paris – рівний, однаковий
personālis, e – особистий
pollens, entis – могутній
reālis, e – речовий, доказовий
sapiens, entis – розумний
simīlis, e – подібний

speciālis, e – особливий,
своєрідний
tristis, e – сумний, скорботний
ūtilis, e – корисний, здатний,
дійсний
venālis, e – продажний,
підкупний
vulgāris, e – протонародний,
звичайний, загальнозживаний

Тема 10: Четверта відміна іменників. П'ята відміна іменників

I. Првідміняти словосполучення:

magistrātus ordinarius, genu novum, domus Romana, res publica.

II. Утворити відмінкові форми іменників за зразком:

exercītus → **Gen. plur.** → **Dat. sing.** → **Abl. sing.** → **Acc. plur.** → **Gen. sing.** → **Acc. sing.** → **Voc. sing.**

cornu, domus, genu, tempus, dies, species.

III. Визначити відмінок і число іменників у кожному ряді:

causae – fati – fructus – domīni – patris – rei –

causa – fatum – fructus – domīne – pater – res –

causae – fato – fructu – domīno – patre – re –

causae – fata – fructus – domīni – patres – res –

causae – fato – fructui – domīno – patri – rei –

causas – fata – fructus – domīnos – patres – res –

causārum – fatōrum – fructuum – dominōrum – patrum – rerum –

IV. Узгодити відмінкові форми іменників з прикметниками, перекласти словосполучення:

casu (felix, īcis), manum (dexter, tra, trum), exercituum (Romānus, a, um), usui (bonus, a, um), genua (novus, a, um), sensuum (omnis, e), cursum (celer, is, e), in domo (Romānus, a, um), spe (ultīmus, a, um), diebus (festus, a, um), rerum (publicus, a, um), aciei (acer, acris, acre).

V. Визначити відмінкові форми словосполучень, перекласти українською мовою:

casu letali, usum magnum, in domo nostra, rem publicam, diebus festis, spe nostra, spem incertam, contractus honesti, fructibus interdictis, genua generōsa.

VI. Доповнити речення, перекласти українською мовою:

1. Consules Romāni (exercitus, us, m) praeerant. 2. Saepe consules cum (exercitus, us, m) parvō hostes superabant. 3. Constantia (exercitus, us, m) Romāni admirabilis erat. 4. (res, rei, f) secundis contrariae sunt (res, rei, f) adversae. 5. Amicus certus in (res, rei, f) incerta cernitur.

VII. Перекласти речення:

1. Populus Romānus in tribus describebatur, exercitus in centurias. 2. Senatus consultum est, quod senatus iubet atque constituit. 3. Edicta sunt praecepta magistratum populi Romāni. 4. Legum ministri magistratus, legum interpretes iudices, legibus denique omnes servimus. 5. Servi parent propter metum, homines liberi – propter officium. 6. Obligatio consensu contrahitur. 7. Fletus heredis sub persona risus est. 8. In signis exercituum Romanorum litterae erant SPQR: Senatus populusque Romānus, in nummis – SC: Senatus consultum. 9. Exercitus Romānus pro patria pugnabat et victoria exercituum gloriam magnam patriae parabant. 10. Exercitui Romāno populus gratias agebat, nam oppida, vicos, agros, templa deorum defendebat. 11. «Est res publica res populi» – sic Cicero docet in libro «De re publica». 12. Rei publicae legibus parere debemus. 13. Leges rerum publicarum iustae esse debent. 14. Rebus publicis cives boni et iusti praeesse debent. 15. Rem publicam iustitia et virtus civium firmant. 16. Varias sunt formae et status rerum publicarum. 17. Boni cives in rebus secundis et in rebus adversis rei publicae fidem servant. 18. Incolarum fides rei publicae fundamentum est. 19. Spes bona confirmat animos datque vires. 20. Iurisprudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia. 21. Salus rei publicae suprema lex est. 22. Publicum ius est, quod ad statum rei publicae spectat, privatum, quod ad singulorum utilitatem. 23. Amicos res secundae parant, adversae probant. 24. Coniugium sine prole est quasi dies sine sole. 25. Nemo nostrum amico in rebus adversis auxilio negabit. 26. Iuris effectus in executione consistit. 27. Pater familias appellatur, qui in domo dominium habet, quamvis non habet. 28. Libertas res inestimabilis est. 29. Aut re contrahitur obligatio, aut verbis, aut litteris, aut consensu. 30. Res nullius cedit primo occupanti. 31. Aquaeductus est ius aquam ducendi per fundum alienum. 32. Fundamentum iustitiae est fides.

De magistratibus Romanorum

Primo in Romā antiquā septem reges erant. Postea principatus magistratum Romae in manibus consulum erat. Consules magistratus annui erant. Consul imperium et potestatem habebat, praeterea consul erat iudex et pontifex maximus. Consul ius vitae necisque habebat. Etiam

ordinarii magistrātus erant. Primum praetor urbānus erat, deinde et peregrīnus. Praetor ius inter cives dicēbat. Edicta praetōrum legis vigōrem habēbant. «Edictum praetōris lex annua est», – Cicēro dicēbat. Quaestōres, censōres, aedīles etiam magistrātus Romanōrum erant. Quaestōres aerarium curābant, censōres censum agēbant et peccāta civium contra bonos mores notābant. Aedīles curam aedium, postea curam ludōrum et annōnae habēbant. Extraordinarii magistrātus Romae erant dictator, magister equitum, decemviri, tribūni milītum et plebis.

Res mancīpi et nec mancīpi

Omnes res aut mancīpi sunt aut nec mancīpi. Mancīpi res sunt omnia praedia in Italīco solo, tam rustīca – qualis est fundus, quam urbāna – qualis est domus, item iura praediōrum (servitutes), velut via, iter, actus, aquaeductus, item servi et quadrupēdes, velut boves, muli, equi, asīni. Ceterae res nec mancīpi sunt. (*Ulpianus*)

Magna autem differentia est rerum mancīpi et nec mancīpi. Nam res mancīpi ipsa traditiōne pleno iure alterīus fiunt, si corporāles sunt et ob id recipiunt traditiōnem. Itaque si tibi vestem vel aurum vel argentum trado sive ex venditiōnis causā sive ex donatiōnis sive alia ex causā, statim tua fit ea res. (*Caius*)

O tempora, o mores!

O tempōra, o mores! Res publīca Romāna in magnō pericūlō est. Catilīna, vir malus, consul esse desiderat, consūles, praetores, quaestōres interficēre studet. Catilinae caedes, rapinae, discordia civium, bella intestīna grata sunt, civībus bonis perniciem et mortem parat. Iam exercītum contra Romam in Etruria habet. Senatōres in senatu de rebus publīcis dispūtant. Cicerōni consilia Catilīnae iam nota sunt, itaque oratiōnem habet, qua de Catilīnae coniuratiōne senatorībus enarrat. Catilīna, qui in senatu adērat, Cicerōnis oratiōne permōtus et perterritus Romam relinquit et ad exercītum suum fugit. Romāni Cicerōnem patrem patriae apellant, nam patriam pericūlo liberāvit (NB perfectum). Memoriā verba tenēte: salus rei publīcae suprēma lex.

IX. Перекласти словосполучення українською мовою, охарактеризувати види речей у римському праві:

res mōbiles, res immōbiles, res mancīpi, res nec mancīpi, res corporāles, res incorporāles, res divisae, res indivisae, res in commercio, res extra commercium, res usuariae, res inusuariae.

X. Пояснити походження та значення термінів:

рескрипт, мандат, контракт, узуфрукт, магістрат, сенат, консенсус, статут, рецидив, цензура.

Mandāte memoriae sententias Latīnas:

- ✓ *Albo lapillo diem notāre.* – Відзначати день білим камінцем.
- ✓ *Amīcus certus cognoscitur amōre, more, ore, re.* – Справжній друг пізнається любов'ю, характером, словом, ділом.
- ✓ *Amīcus certus in re incerta cernitur.* – Вірний друг пізнається в біді.
- ✓ *Bonos mores corrumpunt congressus mali.* – Погані зв'язки псують добрі звичаї.
- ✓ *Bonus anīmus in mala re dimidium est mali.* – Добрий настрій у біді наполовину зменшує біду.
- ✓ *Consumitur anūlus usu.* – І перстень зношується від користування.
- ✓ *Contra spem spero.* – Без надії сподіваюсь.
- ✓ *Cornu coriaae.* – Ріг достатку.
- ✓ *Dies diem docet.* – День учить день.
- ✓ *Diligentia in omnibus rebus valet.* – Старанність потрібна в усіх справах.
- ✓ *E fructu arbor cognoscitur.* – Дерево пізнається за плодом.
- ✓ *Est modus in rebus, sunt certae denique fines.* – Є міра в речах і всьому є свої межі.
- ✓ *Excitare fluctus in simpulo.* – Робити бурю в ополоннику.
- ✓ *Gustus legibus non subiacet.* – Смак не підкоряється законам.
- ✓ *Habere regnum casus est, virtus – dare.* – Отримати владу – справа випадкова, а передати її іншому – доблесть.
- ✓ *In medias res.* – У середину справи (у саму суть).
- ✓ *Litterarum radices amarae, fructus dulces sunt.* – Корені наук гіркі, плоди – солодкі.
- ✓ *Manus manum lavat.* – Рука руку мие.
- ✓ *Mare verborum, gutta rerum.* – Море слів, крапля справ.
- ✓ *Natura incipit, ars dirigit, usus perficit.* – Природа починає, мистецтво спрямовує, досвід завершує.

Юридична фразеологія

- ✓ *Actum est, illicit.* (процесуальна формула) – Справу зроблено (судове засідання закінчено), можна розходитися.
- ✓ *Bona fide.* – Добросовісно.
- ✓ *Brevi manu.* – Короткою рукою (без формальностей).
- ✓ *Cum manu.* – Шлюб із владою над жінкою.
- ✓ *Ex promptu.* – Без підготовки.
- ✓ *Iuris effectus in executione consistit.* – Ефективність закону полягає

у його застосуванні.

✓ *Lex in manibus* – Закон у руках.

✓ *Manibus impūris nemo accedant curiam.* – З нечистими руками нехай ніхто не наближається до суду.

✓ *Nuptiae facit consensus.* – Шлюб народжується за взаємною згодою.

✓ *Obligatio ex contractu.* – Обов'язки за угодою.

✓ *Pro domo sua.* – На захист власного дому (власних інтересів).

✓ *Re, non verbis.* – Справою, а не словами.

✓ *Res iudicāta pro veritate habetur* (римське право). – Судове рішення має прийматися за істину.

✓ *Res est misera ubi ius est vagum et incertum.* – Погані справи там, де закон мінливий і непевний.

✓ *Res publica est res populi* (Цицерон). – Республіка є справа народу.

✓ *Species facti.* – Обставини справи.

✓ *Status in statu.* – Держава в державі.

✓ *Status quo.* – Існуючий стан.

✓ *Status quo ante.* – Попередній стан справ.

✓ *Sub specie iuris.* – З точки зору права.

✓ *Tacitus consensus.* – Мовчазна згода.

✓ *Usus fori.* – Судівська практика.

Лексичний мінімум

acies, ēi, f – бій, погляд, зір

actus, us, m – акт, право прогону
худоби

adventus, us, m – прихід,
прибуття

apparātus, us, m – готування,
особовий склад

audītus, us, m – слух, слухання

casus, us, m – падіння, помилка,
випадок, привід

consensus, us, m – згода,
одноставність

consulātus, us, m – консульство

contractus, us, m – угода, договір

cultus, us, m – культура, спосіб
життя

dies, ēi, m, f – день, термін

ducātus, us, m – князівство

effectus, us, m – виконання, дія,
наслідок, результат

exercītus, us, m – вправа, військо

exitus, us, m – вихід, мета,
загибель

facies, ēi, f – обличчя,
зовнішність

fides, ēi, f – віра, вірність,
чесність

fletus, us, m – плач

fructus, us, m – плід

genu, us, n – коліно, покоління

gradus, us, m – крок, ступінь

habītus, us, m – зовнішність,
вигляд, подоба

impetus, us, m – натиск, напад

introitus, us, m – доступ, вхід
iussus, us, m – наказ
lapsus, us, m – помилка
magistratus, us, m – уряд, влада
manus, us, f – рука
metus, us, m – страх, небезпека
passus, us, m – крок
principatus, us, m – влада,
першість
progressus, us, m – рух уперед,
розвиток, успіх
quies, ei, f – спокій
rabies, ei, f – лють, сказ
reditus, us, m – повернення

regressus, us, m – зворотна
вимога
ritus, us, m – обряд, звичай
res, rei, f – річ, справа
senatus, us, m – сенат
sensus, us, m – відчуття
series, ei, f – ряд, ланцюг
species, ei, f – вид, краса, погляд
spiritus, us, m – душа, віяння,
натхнення
tribus, us, f – триба
usus, us, m – користування,
досвід, практика
victus, us, m – засіб існування

Тема 11: Ступені порівняння прикметників. Прислівник. Ступені порівняння прислівників

I. Утворити вищий та найвищий ступені від прикметників:

altus, a, um; facilis, e; magnus, a, um; iustus, a, um; crudelis, e; acer, acris, acre; pauper, eris; varius, a, um; bonus, a, um; sapiens, entis.

II. Перекласти та провідміняти такі словосполучення:

dolor maior, dolor maximus, tempus felicius; tempus felicissimum, rex peior, rex pessimus, lex severior, lex severissima.

III. Утворити прислівники від таких прикметників:

iustus, a, um – справедливий; altus, a, um – високий; falsus, a, um – неправильний; citus, a, um – швидкий; par, paris – рівний; prudens, dentis – розсудливий; bonus, a, um – добрий; nobilis, e – знатний; humilis, e – низький; amplus, a, um – великий; liber, bera, berum – вільний, a, e

IV. Доповнити ряди:

a) ... – celerius – ...	b) male – ... – ...
c) ... – ... – citissime	d) ... – gravius – ...
e) necessarie – ... – ...	f) ... – facilius – ...
g) ... – ... – optime	h) pariter – ... – ...

V. Утворити відмінкові форми за зразком:

Tempus felicius – Gen. plur. → Acc. Sing. → Dat. Plur. → Abl. Sing. → Dat. Sing.

labor maior – ...; lex pessīma – ...; templum celeberrīmum – ...; dies felicior – ...; culpa gravissīma – ...; domīnus opulentior – ...; mater carissīma – ...; vita brevior – ...; fructus dulcior – ...; honor maxīmus – ...; probatio liquidissīma – ...; exemplum melius –

VI. Доповнити речення, перекласти українською мовою:

1. Ius Romānum ... est, ... quam iura populōrum ceterōrum. Ius Romānum ... est.

2. Mensis Februarius ... est, ... quam cetēri menses anni. Mensis Februarius ... est.

3. Advocātus noster ... est, ... cetēris advocātis. Advocātus noster ... omnium advocatōrum est.

4. Milītes Romāni ... sunt; ... cetēris militībus. Milītes Romāni ... sunt omnium milītum.

5. Leges Romānae severae sunt, ... legībus ceterōrum populōrum. Leges Romānae ... sunt.

Слова для довідок: fortis, sevērus, antiquus, perītus, brevis.

VII. Поставити слова в дужках у відповідній формі. Перекласти речення:

1. Ocūli (avidus, a, um) sunt, quam venter. 2. Bona valetūdo melior est (divitiae, ārum, f). 3. Gratia Dei faciet animam tuam (nix, nivis, f) candidiōrem. 4. (Omnis, e; mater, tris, f) felicissīma es. 5. Terra minor est (sol, solis, m). 6. Res publīca (carus, a, um) est quam vita. 7. Cicēro (omnis, e; Romānus, a, um) celeberrīmus erat. 8. Nihil est (dulcis, e) veritātis luce. 9. Patria mihi (carus, a, um) est vitā.

VIII. Перекласти українською мовою:

1. Saepe initium difficilius est quam fīnis labōris. 2. Prudentiōres et constantiōres nos tempus facit. 3. Divitiae, honōres, genus neque feliciōrem, neque meliōrem (homīnem) faciunt. 4. Exempla praeceptis utiliōra sunt. 5. Pax melior est bellō. 6. Croesus Solōne divitior, sed Solo Croesō sapientior erat. 7. Homīnes meliōres saepe videntur, quam sunt revera. 8. Impunitas semper ad deteriōra invitāt. 9. In causis criminalībus probatiōnes debent esse luce clariōres. 10. In multis articūlis iuris condicio feminārum deterior est, quam conditio masculōrum. 11. Facta sunt verbis difficiliōra. 12. Melior est certa pax quam sperata victoria. 13. Lex est tutissīma cassis; sub clypeo legis nemo decipītur. 14. Libertas, leges et pax sunt optīma bona. 15. Consul, praetor, censor magistrātus maiōres erant, cetēri magistrātus minōres. 16. Brevis vita est, sed in malis fit longior. 17. Res publīca mihi carior est vitā meā. 18. Poena maior absorbet minōrem. 19. Posteriōre testamentō superius rumpītur. 20. De minīmis non curat lex.

21. Optima est legum interpretatio consuetudo. 22. Melior est iustitia praeviens, quam puniens. 23. Perditissima res publica, plurimae leges. 24. Est res sanctissima civilis sapientia. 25. Mos erat Spartani breviter respondere, fortiter pugnare, patienter et constanter labores tolerare, honeste vivere. 26. Facilius est dicere, quam agere. 27. Aliena vitia melius vident homines, quam sua. 28. Tanto est facilius accusare, quam defendere, quanto facere vulnera, quam sanare. 29. Lex recte facere iubet. 30. Raro senex sententiam mutat. 31. Lex retro non agit. 32. Pares cum paribus facillime conragantur. 33. Quid dulcius, quam veritas, habemus? 34. Homines probi pulchre et honeste vivunt. 35. Sane et tranquille vivit, qui honeste vivit. 36. Qui iuste officia servat, felix est. 37. Docte et sapienter dicis.

De Roma et Romanis

Aetate imperatoris Augusti nullum imperium amplius erat quam imperium Romanum. Urbs Roma caput magni imperii erat. Nulla urbs tam opulentior et celebrior erat quam Roma. Nusquam erant templa et aedificia splendidiora quam in illa urbe. Clarissimum erat forum Romanum, clarissima arx Capitolina, ubi templum Iovis Capitolini aedificatum erat. Nam Iuppiter Capitolinus erat potentissimus deus Romanorum. Nullus deus apud eos (них) in ampliore honore erat. Multis et latis viis Roma cum aliis oppidis Italiae coniuncta erat, quarum (з яких) notissima et antiquissima erat via Appia. Antiquissimis temporibus Romani erant probiores, modestiores, simplices; iuvenes duriores et fortiores. Aetate Augusti victus erat luxuriosior, rariora erant exempla verae virtutis.

Capitis deminutio

Capitis deminutionis tria genera sunt: maxima, media, minima. Nam tria habemus: libertatem, civitatem, familiam. Si libertatem amittimus, maxima est capitis deminutio. Si libertatem retinemus, sed civitatem amittimus, media est capitis deminutio. Si et libertas et civitas retinentur, familia tantum mutatur, minima est capitis deminutio. (*Dig.*)

Aenigma

Antiquissimum sum et semper novum. Omnibus et bona et mala praebeo. Rebus humanis et prosum et obsum. Vires et augeo et rapio. Semper adsum, semper fugio. Ab adolescentibus saepe longius, a senibus semper brevius habeor. Quid sum?

IX. З яких трьох статусів складалася повна цивільна правоздатність римського громадянина? Чи були можливими зміни в цих статусах у бік підвищення або пониження?

X. Пояснити походження та значення термінів:

майорат, мінорат, максималізм, оптимізм, песимізм, майоризувати.

Mandāte memoriae sententias Latīnas

- ✓ A posteriōri. – На підставі досвіду.
- ✓ A priōri. – Заздалегіть.
- ✓ Ad feliciōra tempōra! – До кращих часів!
- ✓ Aliēna vitia melius vident homīnes, quam sua. – Чужі недоліки люди краще бачать ніж свої.
- ✓ Amīcus Plato, sed magis amīca veritas. – Друг (мені) Платон, але істина дорожча.
- ✓ Annus superior semper melior. – Минулий рік завжди кращий.
- ✓ Audi multa, loquere pauca. – Слухай багато, говори мало.
- ✓ Vona fama divitiis est potior. – Добра слава краща, ніж багатство.
- ✓ Vona opinio homīnum tutior pecunia est. – Добра думка людей надійніша за гроші.
- ✓ Vona valetūdo melior est quam maxīmae divitiae. – Добре здоров'я краще, ніж найбільше багатство.
- ✓ Citius, altius, fortius! – Швидше, вище, сильніше!
- ✓ De mortuis aut bene, aut nihil. – Про мертвих або добре, або нічого.
- ✓ Facile dictu, difficile factu. – Легко сказати, важко зробити.
- ✓ Da locum melioribus. – Дай місце кращим (за себе).
- ✓ Honōres mutant mores, sed raro in meliōres. – Почесті міняють звичаї, але рідко – на кращі.
- ✓ Maxīmum remedium irae mora est. – Найкращими ліками проти гніву є час.
- ✓ Melius est nomen bonum, quam magnae divitiae. – Краще чесне і м'я, ніж велике багатство.
- ✓ Oculi avidiōres sunt quam venter. – Очі жадібніші, ніж шлунок.
- ✓ Patriae fumus igni aliēno luculentior. – Дим батьківщини ясніший від чужого вогню.
- ✓ Potius sero, quam nunquam. – Краще пізно, ніж ніколи.
- ✓ Sapienti sat. – Розумному досить.

Юридична фразеологія

- ✓ Aequior est dispositio legis, quam homīnis. – Закон вирішує справедливіше, ніж людина.

- ✓ Lex posterior derogat priori. – Наступний закон відмінняє попередній.
- ✓ Maximum ius in veritate est. – Найбільше право у правді.
- ✓ Mores maiorum. – Звичаї предків (звичаєве право).
- ✓ Perditissima res publica plurimae leges. – Чим ближче до загибелі держава, тим більше у ній законів.
- ✓ Prior tempore, potior iure. – Перший за часом – сильніший за правом.
- ✓ Poena ultima. – Вища міра покарання.
- ✓ Reformatio in peius. – Посилення санкції в гірший бік.

Тема 12: Вказівні займенники. Означальні займенники

I.Провідміняти словосполучення:

ille orator clarus; haec lex Romana; id regnum sacrum.

II.Перекласти українською мовою: 1. Illa verba semper memoriā tenebuntur. 2. Eius verba semper memoriā tenebuntur. 3. His discipulis illi septem colles Romae antiquae noti sunt. 4. In illo monte Romulus Romam condidit. 5. Hi ipsi tanto studio laborant. 6. Juris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere. 7. Non omnes homines de iisdem rebus habent eandem opinionem. 8. Non semper iidem homines de iisdem rebus eadem iudicant. 9. Ignavia corpus hebetat, labor firmat: illa matūram senectūtem, hic longam adulescentiam reddit. 10. Ad ea debet adaptari ius, quae frequenter eveniunt. 11. Parabo legibus civitatis eius. 12. Adiuvabimus eos in periculis. 13. Duo cum faciunt idem, non est idem. 14. Summa divisio de iure personarum haec est, quod omnes homines aut liberi sunt, aut servi; rursus liberorum hominum alii ingenui sunt, alii libertini. 15. Naturali iure omnium communia sunt illa: aer, aqua profluens, et mare et per hoc litora maris. 16. Leges cum omnibus semper una atque eadem voce dicuntur. 17. Non omnes leges, non omnia iura eiusdem generis eundem vigorem, aut eandem formam habent.

III. Визначити відмінкові форми словосполучень: huic legi agrariae, ei consilio, haec verba, illa femina, hoc bellum, eo mari, hi exercitus, eius sensus, is fructus, eadem sententia, eidem mores, huius iudicis, ipsi rei, hic mundus, ille vectigal gravis.

IV.Утворити та провідміняти словосполучення:

hic, haec, hoc – edictum, i, n; exercitus, us, m; sententia, ae, f;
idem, eadem, idem – magister, tri, m; crimen, in is, n; femina, ae, f;
ille, illa, illud – lex, legis, f; dies, ei m; contractus, us, m;

is, ea, id – decretum, i, n; persōna, ae, f; defensor, oris, m.

V.Перекласти українською мовою:

De Saturnaliis

Aetāte Satūrnī, antiquissīmi regis Latīi, omnes Latīni libēri erant atque bona iuraque omnia omnībus erant communia. Hanc aetātem tam beātam Romāni auream nominābant. Homīnes antīqui memoriam aetātis tam beātae conservāre constituēbant. Romāni quotannis mense Decembri Saturnalia per complūres dies celebrābant. His diēbus festis iura servōrum et dominōrum aequabantur. Servi in convivio cum domīnis accubābant; domīni servis cibos et pocula ministrābant. Restat ex illa aetāte vetus illud proverbium: “Non semper erunt Saturnalia”.

De Graecis et Romānis

Graeci et Romāni nobilissīmi popūli sunt antiquitātis; illi in artībus et littēris, hi in bellis laude egregii erant; horum milītes et imperatōres, illōrum poētas et philosophos maxīme celebrāmus. Clarae illae Romanōrum pugnae et plurīmae victoriae semper sunt in admiratiōne, Graecōrum autem praeclara illa artificia et carmīna pulcherrīma ex homīnum memoria nunquam evanescent. Ob haec facta et has virtūtes merīto et Graeci et Romāni aeterna gloria florent; merīto in illis quasi exemplar multārum virtūtum vidēmus.

Mandāte memoriae sententias Latīnas

- ✓ Amoris vulnus sanat idem, qui facit. – Любовні рани заліковує той, хто їх робить.
- ✓ Cuius regio, eius lingua. – Чия країна, того й мова.
- ✓ De grege illo est. – З того самого тіста.
- ✓ De se ipso modifīce, de aliis honorifīce. – Про себе самого скромно, а про інших з повагою.
- ✓ Eiusdem farinae. – З того самого борошна.
- ✓ In idem flumen bis non discendīmus. – Ми не входимо двічі в одну і ту саму річку.
- ✓ In nobis ipsis est fons fortūnae. – У нас самих джерело щастя.
- ✓ Is plurimum habet, qui nimium cupit. – Той найбільше має, хто мало жадає.
- ✓ Non is beātus est, cuius divitiae magnae sunt, sed is, qui sua sorte contentus est. – Не той щасливий, хто має великі багатства, а той, хто задоволений своєю долею.
- ✓ Piger ipse sibi obstat. – Лінивий сам собі шкодить.
- ✓ Qui fodit altēri foveam, incidit in eam. – Хто іншому яму копає, сам до неї попадає.

Юридична фразеологія

- ✓ Ad hoc. – Для цього випадку.
- ✓ Eo ipso. – Тим самим.
- ✓ Lex valet in omnes. – Закон має силу для всіх.
- ✓ Non bis in idem. – Не карають двічі за одне і те саме.
- ✓ Post hoc non est propter hoc. – Після цього не означає внаслідок цього.
- ✓ Scire leges non hoc est verba eārum tenēre, sed vim ac potestātem. – Знати закони не означає пам'ятати їх слова, а розуміти їх силу і зміст.

Тема 13: Відносні займенники. Питальні займенники. Заперечні займенники

I. Визначити відмінок і число займенників: nemīnem, quōrum, quibus, nullos, quis?, nulla re, nihil, cui, quae, cuius?

II. Провідміняти словосполучення: nullus homo; quae lex; qui populus; quod vectigal.

III. Перекласти українською мовою: 1. Quid carius est quam patria? 2. Quis dicit? – Nemo dicit. 3. Quid vidēmus? – Nihil vidēmus. 4. Quid dulcius hominibus est, quam libēri? 5. Homīnes interdum non eādē dicunt, quae sentiunt. 6. Ille dolet vere, qui sine teste dolet. 7. Qui probus est, beātus est. 8. Nemo sapientior fuit, quam Socrātes, qui dicēbat: «Hoc unum scio: nihil scio». 9. Nemo enim omnia scit. 10. Ignorantia legis nemīnem excūsāt. 11. Bonis nocet, qui malis parcit. 12. Cras flebunt, qui hodie rident. 13. Optīma lex est, quae minīmum relinquit arbitrio iudicis; optīmus iudex, qui minīmum relinquit sibi. 14. Qui accusāre volunt, probatiōnes habēre debent. 15. Mater semper certa est, pater, quem nuptiae demonstrant. 16. Nemo ex aliēna iactura luctum facēre debet. 17. Cuius est potentia, eius est actum.

IV. Перекласти українською мовою:

De Croeso et Solōne

Cui vestrum fortūna Croesi, regis Lydiae, nota est? Eis, qui vitam eius ignōrant, de superbia eius nonnulla narrābo.

Croesus in Asiae urbe habitābat, cui nomen erat Sardes. Hic rex, cuius divitiae erant ingentes, magnam potentiam habēbat.

Aliquando Solo Atheniensis, quem Graeci inter septem sapientes numeravērunt, ad Croesum venit. Iussu regis omnes divitiae regiae ei monstrabantur. Deinde Croesus eum interrogāvit (perf. до interrogo):

«Quis felicissimus omnium est?» Ille: «Tellus Atheniensis, – inquit, – mea sententia, felicissimus fuit (perf. до sum, fui, –, esse), nam ei boni et probi libēri erant, et pro patria pugnans vitam efflāvit. Et res humānae cadūcae sunt et saepe mutantur».

Mandāte memoriae sententias Latīnas

- ✓ Aut Caesar, aut nihil. – Або Цезар, або ніщо.
- ✓ Ex nihilo nihil (*Lucretius*). – З нічого – ніщо.
- ✓ Homo sum, humāni nihil a me aliēnum puto. – Я – людина, і ніщо людське мені не чуже.
- ✓ In omnibus aliquid, in toto nihil. – Усього потроху, а в цілому – нічого.
- ✓ Malum nullum est sine aliquo bono. – Немає лиха без якогось добра.
- ✓ Neminem fedit, qui malitia vivit. – Нікому не довіряє той, хто живе нечесно.
- ✓ Nihil est difficile volenti. – Для бажуючого нема жодних труднощів.
- ✓ Non omne, quod nitet, aurum est. – Не все те золото, що блищить.
- ✓ Nullus locus tibi dulcior esse debet patriā tuā (*Cicero*). – Жодне місце (на землі) не повинно бути тобі милішим за твою Батьківщину.
- ✓ Quaelibet vulpes caudam suam laudat. – Кожна лисиця свій хвіст хвалить.
- ✓ Qui nimis propere, minus prospere. – Хто занадто спішить, тому менше щастить.
- ✓ Qui scribit, bis legit. – Хто пише, той двічі читає.
- ✓ Quod non licet, acrius urit. – Що не дозволено, притягає сильніше.

Юридична фразеологія

- ✓ Ad impossibilia nemo obligatur. – До неможливого ніхто не зобов'язується.
- ✓ Ad turpia nemo obligatur. – Ніхто не може бути змушеним до ганебних дій.
- ✓ Cui bono? Cui prodest (*Cicero*). – У чиїх інтересах? Кому вигідно? Кому на користь?
- ✓ Nemine contradicente. – Одноголосно (без заперечень).
- ✓ Neminem metuit innocens. – Невинний нікого не боїться.
- ✓ Nemo iudex in propria causa. – Ніхто не може бути суддею у власній справі.
- ✓ Nemo debet bis puniri pro uno delicto. – Ніхто не має бути двічі покараний за один і той самий злочин.

✓ Qui nimium probat, nihil probat. – Хто доводить дуже багато, той нічого не доводить.

Тема 14: Часи доконаного виду в активному і пасивному стані

I. Визначити типи перфектних основ, записати основні форми поданих дієслів:

curāvi, vici, dixi, appellāvi, credīdi, vetui, rexi, ēgi, fui.

II. Провідміняти у часах доконаного виду в активі та пасиві:

interrogō, interrogāvi, interrogātum, interrogāre – запитувати;

respondeo, respondi, responsum, respondēre – відповідати;

credo, credīdi, credītum, credēre – вірити;

aperio, aperui, apertum, aperīre – відкривати.

III. Визначити і перекласти дієслівні форми:

condemnavit, vici, defendērunt, fecisti, descripsimus, egistis, damnavisti, vidit, vicērat, erraverāmus, delevērant, fuēras, victus erat, senserimus, portavērunt, duxēro, habuērītis, inscripta sunt, factus est, delēti erunt, victa erit, lecti sunt, defensus ero, aperti erant.

IV. Утворити відповідні дієслівні форми часів системи перфекта, перкладіть українською мовою: parātis – ..., dicunt – ..., peto – ..., sumus – ..., punītur – ..., deles – ..., vocātur – ..., est – ..., legunt – ..., vidēmus – ..., defendīmur – ...

Зразок: *facit* (він робить) – *fecit* (він зробив), *fecerat* (він раніше зробив), *fecerit* (він зробить).

V. Поставити присудок у минулому часі доконаного виду дійсного способу активного стану, перекласти речення:

1. Grave vulnus tu (accipio, cepi, ceptum, ěre). 2. Romūlus urbem ex nomine suo Romam (voco, āvi, ātum, āre). 3. Romāni gentes multas (supěro, āvi, ātum, āre). 4. Cicěro tres libros de officiis (scribo, scripsi, scriptum, ěre). 5. Caesar copias Ariovisti regis e Gallia trans flumen Rhenum (pello, pepūli, pulsum, ěre). 6. In summō apud Romanos honōre iurisprudencia (sum, fui, –, esse). 8. Milītes Romāni multas urbes in Galliā (expugno, avi, atum, āre) et ingentem eārum numěrum (deleo, ēvi, ētum, ěre).

VI. Поставити дієслова в дужках у вказаних граматичних формах, перекласти речення.

a) Perfectum ind. pass.:

1. Multa bella a Romānis terra marique (gero, gessi, gestum, ěre). 2. Magna Italiae pars olim a regē Pyrrhō (vasto, āvi, ātum, āre). 3. Cicěro consul a senatorībus Romānis pater patriae (nomīno, āvi, ātum, āre).

б) Plusquamperfectum ind. pass.:

1. Romūlus et Remus, ut fama est, in eīsdem locis, ubi (expōno, posui, positum, ěre), urbem condĕre statuērunt. 2. Postquam Philippus (occīdo, cissi, cissum, ěre), Alexander ab exercitībus rex appellātus est. 3. Apud Romānos femīnae ab omnībus officiis civilībus et publicis (removeo, movi, motum, ěre).

в) Futūrum II ind. pass.:

1. Libĕri praesidio erunt, si bene (edūco, āvi, ātum, āre). 2. Cum copiae e castris (edūco, duxi, ductum, ěre), in hostes ducentur. 3. Non prius dormiēmus, quam negotia nostra (finio, īvi, ītum, ĩre).

VII. Перекласти українською мовою:

1. Tarquinius Superbus fuit ultīmus rex Romanōrum. 2. Galli ad Caesarem legātos de pace misērunt. 3. Graecia antiqua non una civitas fuit, sed ex multis civitatībus constitit. 4. Senes iuvenībus: tales estis, quales fuīmus; quales sumus, tales erītis. 5. Roma fons artium fuit et popūlos barbāros superāvit. 6. Romūlus urbem novam in Palatīno monte constituit. 7. Ennius in versībus suis maxīma facta civium Romanōrum pinxit. 8. Senatus decrevit. 9. Lex non scripta. 10. Probātum est. 11. Post factum (P.F.). Post scriptum (P.S.). Post dictum. 12. Gaius pater historiae iuris Romāni appellātus est. 13. Cicĕro pater patriae nominātus est. 14. Actio a praetōre data est. 15. Poena damnātum secūta est. 16. Praetor in villam profectus est. 17. Romāni corpus Tiberii mortui in Tibĕrim praecipitavĕrant. 18. Lucius Titius nepotes suos aequis partībus heredes scripsit. 19. Praetoris edictum ius civīle aut adiuvat, aut supplevit, aut correxit. 20. Iniuriam qui facĕre constituit, iam fecit. 21. Levis est fortūna: cito reposcit, quod dedit. 22. Quod principi placuit, legis vigōrem habet. 23. Fundum aliĕnum mihi vendidisti. 24. Divus Augustus sedĕcim praetōres constituit. 25. Omne ius aut consensus fecit aut necessītas constituit aut firmāvit consuetudo. 26. Actiōnes, quas in usu vetōres habuerant, legis actiōnes appellabantur. 27. Horatio Coclitī, qui Romam servavĕrat, Romāni grati propter audaciam eius aeneam statuam collocaverunt. 28. In testamento a Lucio Titio facto ita scriptum erat: Maevius, filius meus primogenītus, heres esto! 29. Vigilantībus iura scripta sunt. 30. Apud Romānos femīnae ab omnībus officiis civilībus et publicis remōtae erant. 31. Libertīni sunt, qui ex iusto servitūte manumissi sunt.

De Appio Claudio

Romae erat vir, Appius Claudius nomine. Magnum et longum aquaeductum aedificavit. Romāni hunc aquaeductum ab eius nomine appellavĕrunt. Aquaeductus aquam bonam in urbem Romam portavit.

Appius Claudius etiam longam et bonam viam ad oppidum Capuam Italiae aedificavit. Romāni hanc viam «Via Appia» appellavērunt. Erant multae aliae viae in Italia, sed via Appia clarissima erat. Via et aquaeductus in Italia hodie manent.

De iudiciis publicis

Iudicia publica in re publica Romāna haec erant. Si quis a consule per quaestorem parricidii vel per duumvīros per duelliōnis capītis condemnabātur, is lege Valeria de provocatiōne ad populum provocare potērat et tum eius res comitiis centuriātis agebātur. Comitiis centuriātis reus aut absolvebātur aut condemnabātur.

Si quis a magistratu mulctae condemnabātur supra, quam lex Aternia Tarpeia permittēbat, id est supra, quam duae oves et triginta boves vel tria milia assum et viginti, condemnatus etiam ad populum provocāre potērat et tum comitiis tributis reus aut absolvebātur aut certae mulctae condemnabātur.

Postea iudicia publica ad quaestiones perpetuas perveniēbat. Prima quaestio perpetua ex lege Calpurnia de pecuniis repetundis anno sexcentesimo quarto ab Urbe condita constitūta est.

Deinde eōdem saeculō secundum leges Iulias et Cornelias quaestiones perpetuae constitutae sunt, quae de aliis criminibus iudicia committebant, uti de crimine maiestātis de adulteriis, de sicariis et veneficiis, de parricidio, de peculatu, de ambitu et ceteris criminibus.

V.Визначити, від яких латинських слів походять терміни:

факт, акт, дата, кредит, ректор, доктор, лектор, оратор, депозит, директор.

Mandāte memoriae sententias Latīnas

- ✓ *Acu rem tetigisti.* – Ти торкнувся речі голкою.
- ✓ *Antīqua fuērunt olim nova.* – Старе було колись новим.
- ✓ *Cedit virībus aequum.* – Правда поступається перед силою.
- ✓ *Cum fuēris Romae, Romāno vivīto more.* – Коли будеш у Римі, живи за римським звичаєм.
- ✓ *Dimidium facti est coepisse.* – Початок – половина зробленого.
- ✓ *Dixi et anīmam meam levāvi.* – Я сказав і полегшив свою душу.
- ✓ *Feci, quod potui.* – Я зробив, що міг.
- ✓ *Fuīmus Troes, fuit Ilium et ingens gloria Teucrōrum.* – Були ми троянцями, була Троя і велика слава троянців.
- ✓ *Gallīna scripsit.* – Курка написала.
- ✓ *Iam fama nimium fecit.* – Уже чутка додала зайве.
- ✓ *Levis est fortūna; cito repossit, quae dedit.* – Непостійною є доля;

швидко забирає те, що дає.

- ✓ *Novacula in cortem incidit.* – Бритва натрапила на брусок.
- ✓ *Qui fuit rana, nunc est rex.* – Хто був жабою, тепер є царем.
- ✓ *Si quaesiveris, invenies.* – Якщо пошукаєш, знайдеш.
- ✓ *Tempora si fuerint nubila, solus eris (Ovidius).* – Якщо будуть похмурі часи, ти будеш самотній.
- ✓ *Ut sementem feceris, ita metes.* – Як посієш, так і будеш жати.

Юридична фразеологія

- ✓ *Id quod actum est.* – Те, що зроблено.
- ✓ *Id quod dictum est.* – Те, що сказано.
- ✓ *Lex videt iratum, iratus legem non videt.* – Закон бачить розгніваного, розгніваний не бачить закону.
- ✓ *Littera scripta manet.* – Написана літера залишається.
- ✓ *Missa vox nescit reverti.* – Вимовлене слово не знає повернення.
- ✓ *Munera sumpta ligant.* – Прийняті подарунки зобов'язують.
- ✓ *Quae fuerant vitia, mores sunt.* – Що раніше було помилками, то тепер є звичаями.

Тема 15: Кількісні числівники. Порядкові числівники.

Риський календар

I. Записати словами кількісні числівники:

58, 71, 111, 214, 563, 944, 1332, 1685.

II. Написати словами та римськими цифрами:

78-ий, 124-ий, 386-ий, 745-ий, 1296-ий, 1659-ий, 497-ий, 213-ий.

III. Провідміняти словосполучення: *unus civis, duae causae, tria edicta, tria milia militum.*

IV. Доповнити речення:

1. *Duo et duo sunt* 2. *Unum et octo sunt* 3. *Tria et quattuor sunt* 4. *Octo de decem sunt* 5. *Tria et septem sunt* 6. *Tria de ... sunt quinque.* 7. *... et quattuor sunt novem.* 8. *... et quinque sunt octo.* 9. *... de quinque sunt tria.* 10. *Quinque et ... sunt decem.*

V. Узгодити кількісні числівники з іменниками: *annos (tres, duo, novem, viginti, ducenti, sescenti); milites (duo, quattuor, quadringenti); decretis (tres, duo, novem).*

VI. Утворіть порядкові числівники: *duo, viginti, triginta unus, centum tres, unus, undeviginti, quadraginta duo, ducenti quattuor, quattuor, duodeviginti, quinquaginta tres, trecenti quinque, sex, septendecim, sexaginta quattuor, quadringenti sex, quinque, quindecim,*

septuaginta sex, quingenti septem.

VII. Продовжити речення:

- a) Natus (nata) sum anno ...
- b) Mater mea nata est anno ...
- c) Pater meus natus est anno ...
- d) Frater meus natus est anno ...
- e) Soror mea nata est anno ...
- f) Avus meus natus est anno ...
- g) Avia mea nata est anno ...

VIII. Перекласти українською мовою:

1. In tria tempōra vita dividitur: quod fuit, quod est, quod futūrum est. Ex his, quod agīmus, breve est, quod actūri sumus – dubium, quod egimus – certum. 2. Duae res sunt, quae homīnes ad malefīcium impellunt: luxuria et avaritia. 3. Duas tantum res popūlus Romānus optat: panem et circenses. 4. Octo genēra poenārum in legībus Romānis sunt: damnum, vincula, verbēra, talio, ignominia, exilium, mors, servītus (Dig.). 5. Unum castigābis, centum emendābis. 6. Testis unus, testis nullus. 7. Anno ab Urbe condita CCCIII leges XII tabularum edītae sunt, quae nunc quoque fons omnis publīci privatique iuris sunt. 8. Nemo potest duōbus domīnis partīter servīre. 9. Duārum civitātum civis esse nostro iure nemo potest. 10. Testis oculātus pluris est, quam aurīti decem. 11. Decem tribuni plebis, consules duo, decem et octo praetōres, sex aedīles in civitāte ius reddēbant. 12. Anno quinquagesīmo nono sive ab Urbe condīta ducentesīmo quadragesīmo quarto expulsus est ex regno Romāno Tarquinius Superbus, ultīmus rex Romanōrum. Postea duo consules creāti sunt. Anno tricesīmo imperium Romānum occupāvit Augustus, qui primus imperātor popūli Romāni fuit. Imperatorībus paruit imperium Romānum usque ad annum quadringentesīmum sextum aerae nostrae, sive ab Urbe condita milesīmum ducentesīmum tricesīmum.

Summarium historiae iuris Romni

Iura popūli Romāni sunt notissīma omnium artium praeclarōrum antiquitātis. Ius Romānum origo ex lege duodēcim tabulārum capit. Leges duodēcim tabulārum (LXIIT) saecūlo quinto ante nostram aera a decemvīris edītae sunt. Decemvīri bene mores maiorum atque leges Solōnis scivērunt. Nota est regūla «mos legem regit». Verbum «ius» de «iustitia» orītur (Paulus). Iustitia velut aequitas est (Ulp.). Celsus docet «ius est ars boni et aequi». Iura popūli Romāni divīsa sunt in ius publīcum et ius privātum.

Ius naturāle est commūne omnium homīnum et animalium, ius gentium commūne omnium iure gentium fit.

Cives, Latīni et peregrini libēri sunt. Libertini, qui ex servitūte manumissi sunt.

Ius civīle ex legībus, plebiscitis, senatusconsultis, decretis princīpum, responsis iurisprudentium orītur. Praecepta iuris haec sunt: honeste vivēre, nemīnem laedēre, suum cuique tribuēre (Ulp.).

Pater historiae iuris Romani est Gaius, clarissīmus iurisprudens. Institutionum iuris civīles commentarii quattuor anno MCCMXVI aperti sunt. In “Institutiōnībus” Gaii legīmus de fontībus iuris Romani sententiis vetērum de personis, de rebus et de actionībus.

Italia est patria iurisprudentiae. Iurisprudentia Romae temporībus imperatorībus florēbat. Qui consuluntur, dictōres aut iurisprudentes nominabantur. Praxis iudīcum interpret legum erat. Iurisprudentia ex usu, responsis prudentium et iurībus respondendi constabat.

Cognoscēmus nomīna et opēra multōrum auctōrum: Gaius, Celsus, Iuliānus, Pomponius, Paulus Papiniānus, Ulpiānus etc. Ulpiānus libro quadragesīmo quinto de testamentis scribit. Romae duae scholae (Sabiāni et proculiāni) notae sunt. Summa summārum historiae iuris Romani est “Corpus iuris civilis” (CIC).

Mandate memoriae sententias Latinas

- ✓ Duābus sellis sedēre. – Сидіти на двох стільцях.
- ✓ Duōbus certantībus tertius gaudet. – Коли двоє б’ються, третій радіє.
- ✓ Duos qui lepores sequitur, neutrum cepit. – Хто ганяється за двома зайцями, жодного не спіймає.
- ✓ Homo trium litterarum. – Людина трьох літер (обмежена людина).

- ✓ Primus inter pares. – Перший серед рівних.
- ✓ Tertium non datur. – Третього не дано.
- ✓ Tres faciunt collegium. – Троє становлять товариство.
- ✓ Tribus verbis. – У трьох словах (коротко).
- ✓ Una hirundo non facit ver. – Одна ластівка не робить весни.
- ✓ Unus pro omnībus et omnes pro uno. – Один за всіх і всі за одного.
- ✓ Vox unius – vox nullius. – Один голос – не голос.

Юридична фразеологія

- ✓ Audiātur et altēra pars. – Нехай буде вислухана й інша сторона.
- ✓ Conscientia est mille testes. – Совість – тисяча свідків.

✓ Falsus in uno, falsus in omnibus. – Фальшивий в одному – фальшивий в усьому.

✓ Homo unius assis. – Неплатоспроможна людина.

✓ Nemo duobus servire potest. – Ніхто не може служити двом.

✓ Summa sedes non capit duos. – Найвище становище не терпить одночасно двох осіб.

✓ Testis oculatus pluris est, quam audiatur decem. – Один очевидець вартий десяти тих, що чули.

✓ Unum castigabis, centum emendabis. – Одного покараєш – сотню виправиш.

Тема 16: Відкладні дієслова. Напіввідкладні дієслова

I.Провідміняти в усіх часах дієслова: nascor, natus sum, nasci – народжуватись; soleo, solitus sum, solere – мати звичку.

II.Визначте граматичні форми дієслів, перекладіть українською мовою: oriebatur, orietur; audent, audēbant; moritur, mortuus est; arbitrabor, arbitrare; experti sumus, experiuntur.

III.Перекласти речення українською мовою: 1. «Ut arbitratur, ita loquitur», idem est, quod: «Ut putat, ita dicit». 2. Vincere scis, Hannibal, victoriam uti nescis. 3. Olim in urbe Athenis nobiles dominabantur, pauperes opprimebantur. 4. Audire disce, si nescis loqui. 5. Non moriuntur opera poetarum clarorum. 6. Medicamentorum actionem viri docti in animalibus primo experiuntur. 7. Homo sapiens loquitur et tacēbit recto tempore. 8. Sine vitis nemo natus est, nemo nascitur, nemo nascetur. 9. Datis beneficiis plus, quam acceptis, gaude.

IV.Перекласти українською мовою:

De Romae antiquae initio

Si Plutarcho, scriptori Graeco, credimus, urbs Roma eo modo condita est. Romulus, postquam novam urbem condere decrevit, ad montem Palatinum pervenit et ibi constitit. Locum occupato, Romulus, vir summa religione, immortales deos oravit et victimas sacras immolavit. Amicitiam cum deis Romulus auxilium perpetuum immortalium et praesidium attulit. Confectis rebus, fossam in colle fecit. Tum universi eius comites concurrerunt: in eam fossam fructus Albae collectos iecerunt et humum, quam ex ea urbe secum portaverunt. Ut primum fossa plena fuit, Romulus, igne facto, ibi aram collocavit. Deinde aratro sacrum sulcum duxit, in quo urbis moenia postea aedificata sunt. Aratro tamen aliquando sublato, supererant certa spatia, ubi portae urbis fuerunt. Urbe condita, Romulus intra moenia domos aedificari iussit.

Mandāte memoriae sententias Latīnas

- ✓ Auscultāre disce, si nescis loqui. – Учися вислуховувати, якщо не вмієш говорити.
- ✓ Aut vincēre, aut mori. – Перемогти або вмерти.
- ✓ Dormiunt aliquando leges, numquam moriuntur. – Закони інколи сплять, але ніколи не помирають.
- ✓ Dulce et decōrum est pro patria mori. – Солодко і почесно померти за батьківщину.
- ✓ Gloriāri aliēnis bonis. – Хвалитися чужими заслугами.
- ✓ Nis mortui vivunt et muti loquuntur. – Тут мертві живуть, а німі говорять (*про бібліотеки, меморіали тощо*).
- ✓ In felīci signo nasci. – Народитися під щасливим знаком.
- ✓ Maria montesque pollicēri. – Обіцяти моря і гори (*золоті гори обіцяти*).
- ✓ Memento mori. – Пам'ятай про смерть (*форма привітання ченців ордену траппістів*).
- ✓ Non progrēdi est regrēdi. – Не простувати вперед – значить іти назад.
- ✓ Primum vivēre, deinde philosophāri. – Спершу жити, а потім – мудрувати.
- ✓ Rem tene, verba sequentur. – Влови суть, а слова прийдуть.

Тема 17: Неправильні дієслова. Дієслова складені з sum. Дієслов fero, tuli, latum, ferre – нести. Дієслова volo, volui, velle – хотіти; nolo, nolui, nolle – не хотіти; malo, malui, malle – воліти, надавати перевагу. Дієслово eo, ii, itum, ire – йти. Дієслово fio, factus sum, fiēri – ставатись. Недостатні дієслова

I. Визначити та перекласти форми дієслів:

interest, potui, aberāmus, insunt, abest, potuērunt, afuerātis, praefuimus, prosunt, posse; fert, tulisti, lata eram, ferēbant, ferētis; vis, volunt, volam, voluimus, vult; nolūmus, nolētis, nolo, maluēro, maluērunt; it, ĩmus, iisti (isti), fiebāmus, facta sunt, fiētis, est (edit), edunt, ederātis, inquit

II. Провідміняти в усіх часах системи інфекта дієслова:

adsum, adfui (affui), adesse; praesum, praefui, praeesse

III. Утворити третю особу однини всіх часів дійсного способу від дієслова fero. Перекласти українською мовою кожну форму.

IV. Утворити третю особу однини дійсного способу всіх часів

системи інфекта від дієслів *eo, fio, edo, aio, inquam*. Перекласти утворені форми.

V. Перекласти речення українською мовою:

1. Ades amīcis, amīci tibi adērunt. 2. Vetus Roma a mari sedēcim milia passuum abērant. 3. Omnia fient, quae voluistis. 4. Dux exercitui praeērat. 5. Nomīna, ut aiunt, sunt odiōsa. 6. Duōbus domīnis nemo servīre potest. 7. Scientiae nobis omnībus prosunt. 8. Nemo post te nobis praeesse potērit. 9. Nunc multa possumus, quae olim non poterāmus. 10. Nemo fit casu bonus. 11. Superbiam tuam non ferēmus. 12. Bellum nolūmus, sed omnes impētus hostium propulsabīmus. 13. Omnes eadem difficilia ferīmus. 14. Nolīte id velle, quod fiēri non potest. 15. Quae volūmus, id libenter credīmus. 16. Scīre aliquid laus est, culpa est nihil discēre velle. 17. Cras ad urbem ibo. 18. Bene laborāmus, iucunde edīmus.

Augustus

Paucos annos Caesar rei publicae praefuit. Quamquam amīcis in rebus secundis et adversis semper fidem servavērat, tamen Brutus, amīcus Caesāris, inter coniurātos erat. Dies mortis Caesāris rei publicae Romānae dies nefastus fuit. Nam res publica perniciēi numquam tam propinqua fuit. Novum bellum civīle rem publicam vexāvit. Rursus multōrum civium vita aut res familiāris in pericūlo erat. In Octaviāno, nepōte Caesāris, ultīma spes civium erat. In planitie Macedoniae prope Philippos cum coniurātis acie decertāvit. Postquam omnes adversārios Caesāris superāvit, pacem in re publica reconciliāvit. Fidem et pietātem, fundamenta omnium rerum publicārum, renovāvit. Itaque senātus Octaviānum “Augustum” appellāvit. Multi poētae et rerum scriptōres Augustum celebravērunt. Semper res gestae imperatōris in admiratiōne omnium erunt.

Mandate memoriae sententias Latīnas

- ✓ Altera manu fert lapīdem, panem ostendat altēra. – Однією рукою тримає камінь, а другою простягає хліб.
- ✓ Cui dolet, memīnit. – Кому болить – той пам’ятає.
- ✓ Ducunt volentem fata, nolentem trahunt (*Seneca*). – Бажаючого доля веде, небажаючого тягне.
- ✓ Edīmus, ut vivāmus, non vivīmus, ut edāmus. – Їмо, щоб жити, не живемо для того, щоб їсти.
- ✓ Feci, quod potui, faciant meliōra potentes. – Я зробив, що зміг, нехай краще зроблять ті, хто зможе.
- ✓ Fit fabricando faber. – Майстром людина стає тільки завдяки праці.
- ✓ Haurit aquam cribro, qui discēre vult sine libro. – Той набирає воду

решетом, хто хоче вчитися без книги.

- ✓ *In silva ligna ne feras.* – Не носи дров до лісу.
- ✓ *Nemo omnia potest scire (Varro).* – Ніхто не може знати все.
- ✓ *Non omnia possumus omnes.* – Ми не всемогутні.
- ✓ *Non sibi male vult.* – Він собі на умі.
- ✓ *Qui totum vult, totum perit.* – Хто всього жадає, все втрачає.
- ✓ *Sic transit gloria mundi.* – Так минає доля світу.

Тема18: Віддієслівний іменник. Віддієслівний прикметник

I. Утворити герундій, написати чотири відмінки одного з віддієслівних іменників: *discere, tacere, mutare, punire*.

II. Утворити і перекласти українською мовою герундив від дієслів: *rogare, delere, ducere, munire*.

III. Проаналізувати граматичні форми герундія. Визначити, від яких дієслів вони утворилися: *ad cogitandum, errando, dolendi, vivendi, ad audiendum*.

IV. Перекласти українською мовою:

1. *Pacta servanda sunt.* 2. *Ars rem publicam bene administrandi difficillima est.* 3. *Non in legendo, sed in intellegendo leges consistunt.* 4. *Homīnis mens discendo alitur et cogitando.* 5. *Non modo ars dicendi, sed etiam ars tacendi difficillima est.* 6. *Modus in omnibus rebus tenendus est.* 7. *Dubitando ad veritatem pervenimus.* 8. *Lex iubet, quae facienda sunt, prohibet contraria.* 9. *Libertas est potestas faciendi id, quod iure licet.* 10. *Homo ad intellegendum et agendum natus est.*

De Herodoto

Herodotus Halicarnassius discendi causa terras remotissimas peragravit; multa enim discimus peregrinando et videndo et audiendo.

Inerat in eo studium peregrinandi maximum. Herodotus in Aegyptum venit ibique a sacerdotibus multa didicit. Aegyptii enim scribendi, pingendi, sculpendi periti erant; medici arte medendi florēbant. Inde ad Phoenices pervenit, a quibus ars scribendi inventa est.

V. Замініть герундій герундивом і перекладіть словосполучення і речення:

1. *Ars legendi libros, cupiditas gubernandi civitatem, arma ad defendendum urbes, necessitas aedificandi naves, ars ornandi domos, cupiditas discendi historiam, necessitas petendi pacem, liber de gerendo bella, necessitas defendendi patriam, peritus gerendi bellum.* 2. *Venit ad legendum libros.* 3. *Discimus legendos libros.* 4. *Legendo librum delector.* 5. *Accipiendo epistulam laetor.*

VI. Перекладіть латинський вислів “De gustibus non est disputandum”. Знайдіть відповідники в сучасних мовах.

Mandate memoriae sententias Latīnas

- ✓ Augendo virtus crescit, tardando timor. – Мужність зростає завдяки сміливим вчинкам, а страх – від зволікання.
- ✓ De gustibus non est disputandum. – Про смаки не слід сперечатися.
- ✓ Deliberandum est saepe, statuendum est semel. – Розмірковувати слід часто, а вирішувати один раз.
- ✓ Dum ferrum candet, tundendum est. – Слід кувати залізо, поки тепле.
- ✓ Equi donāti dentes non sunt inscipiendi. – Дарованому коневі в зуби дивитися не слід.
- ✓ Fama crescit eundo. – Чутки ростуть на ходу.
- ✓ Gutta cavat lapīdem non vi, sed saepe cadendo. – Крапля довбає камінь не силою, а частим падінням.
- ✓ Homīnis mens discendo et cogitando alitur. – Людський розум збагачується навчанням і мисленням.
- ✓ Modus vivendi. – Спосіб життя.
- ✓ Nulla aetas ad discendum sera est. – Ніякий вік не пізній для навчання.
- ✓ Pacta servanda sunt. – Договори необхідно зберігати.
- ✓ Sapientia ars vivendi putanda est. – Мудрість слід вважати мистецтвом життя.

Латинсько-український словник

А

a, ab (Abl.) – від

absolvo, solvi, solutum, ěre – виправдовувати

absorbeo, ěre – поглинати, сприймати

accipio, cepi, ceptum, ěre – приймати, отримувати

accubo, –, –, āre – лежати, знаходитися біля

accuso, avi, atum, āre – звинувачувати

acer, acris, acre – гострий

acies, ei, f – ряд, бойова лінія

actio, ōnis, f – дія, діяльність, позов, судовий процес

actus, us, m – дія, акт, право прогону худоби

ad (Acc.) – до

adfero, attuli, allatum, afferre – приносити, додавати, повідомляти

adiuvo, avi, atum, āre – допомагати

admirabilis, e – дивовижний

admiratio, ōnis, f – подив, здивування

admodum – дуже, досить

adsum, affui, –, adesse – бути присутнім, допомагати

adulescens, entis – молодий

adulescentia, ae, f – молодість

adulterium, ii, n – перелюб

advenio, veni, ventum, ĩre – приходити

adversarius, ii, m – супротивник

advocātus, i, m – захисник, адвокат

aedes, is, f – храм

aedificātus, a, um – збудований

aedificium, ii, n – будівля, споруда

aedifico, avi, atum, āre – будувати

aedīlis, is, m – едил

aeneus, a, um – мідний

aenigma, atis, n – загадка

aequitas, ātis, f – рівність

aequo, avi, atum, āre – зрівнювати

aequum, i, n – рівність

aequus, a, um – рівний, тотожний

aēr, aēris, m – повітря

aera, ae, f – ера

aerarium, ii, n – казна, скарбниця

aes, aeris, n – мідь, гроші

aetas, ātis, f – вік, період, життя

aeternus, a, um – вічний

aevum, i, n – вік, сторіччя

ager, agri, m – поле

agito, avi, atum, āre – рухати, гнати

ago, egi, actum, ěre – вести, гнати, діяти, робити

agrarius, a, um – аграрний, сільськогосподарський

agricōla, ae, m – землероб

aio (ais, ait, aiunt) – говорити

Alba Longa, ae, f – Альба Лонга

Alexander, dri, m – Олександр

aliēnus, a, um – чужий

aliquamdiu – довго, протягом тривалого часу

alius, a, ud – інший, другий

alo, alui, alitum, ěre – годувати
 Alpes, ium, f – Альпи
 altus, a, um – високий
 alveus, i, m – кошик
 ambĭtus, us, m – підкуп
 amĭca, ae, f – подруга
 amicitia, ae, f – дружба
 amĭcus, i, m – друг
 amitto, misi, missum, ěre –
 втрачати
 amo, avi, atum, āre – любити
 amor, ōris, m – любов
 amplus, a, um – великий,
 просторий
 Amulius, ii, m – Амулій
 Ancus, i, m – Анк
 angustus, a, um – вузький
 anĭma, ae, f – душа
 animal, ālis, n – тварина
 anĭmus, i, m – душа, характер,
 вдача
 annāles, is, m – щорічна хроніка,
 літопис, аннали
 annŏna, ae, f – щорічний врожай
 annus, i, m – рік
 annuus, a, um – однорічний
 ante (Acc.) – до, перед
 antea – раніше, перед цим
 antiquĭtas, ātis, f – старовина
 antiquĭtus – з давніх-давен
 antiquus, a, um – стародавній
 apello, avi, atum, āre – називати,
 кликати
 aperio, ui, rtum, ĩre – відкривати
 Appenĭnus, a, um – апенінський
 Appius Claudius, ii, m – Аппій
 Клавдій
 Appius, a, um – аппієвий
 aqua, ae, f – вода

aquaeductus, us, m – водопровід
 ara, ae, f – вівтар
 aratrum, i, n – плуг
 arbĭter, tri, m – суддя
 arbitrium, ii, n – судження, воля,
 рішення
 arbitror, ātus sum, āri – думати,
 вирішувати
 arceo, cui, –, ěre – замикати,
 стримувати
 argentum, i, n – срібло
 argumentum, i, n – доказ
 Aristotĕles, is, m – Аристотель
 arma, ōrum, n – зброя
 aro, avi, atum, āre – орати
 ars, artis, f – мистецтво, ремесло
 articŭlus, i, m – випадок,
 становище, стаття, параграф
 artificium, ii, n – майстерність,
 ремесло, техніка
 arx, arcis, f – фортеця
 as, assis, m – ас
 ascendo, cendi, censum, ěre –
 підніматися
 Asia, ae, f – Азія
 asĭnus, i, m – осел
 asper, a, um – суворий, важкий
 Athĕnae, arum, f – Афіни
 Atheniensis, is, m – афінянин
 atque – а також
 attente – уважно
 auctor, ōris, m – творець,
 засновник
 auctorĭtas, atis, f – авторитет
 audacia, ae, f – відвага
 audax, ācis – відважний,
 хоробрий
 audio, iui, itum, ĩre – слухати

augeo, auxi, auctum, ēre – збільшувати

Augustus, i, m – Август

Aulus, i, m – Авл

aureus, a, um – золотий

auritus, a, um – той, хто має вуха

aurum, i, n – золото

aut – або

autem – але

auxilium, ii, n – допомога

avaritia, ae, f – жадібність

avārus, a, um – скупий

Aventinus, i, m – Авентин

avia, ae, f – бабуся

avus, i, m – дід

В

barbārus, a, um – чужий

beātus, a, um – щасливий

bello, avi, atum, āre – воювати

bellum, i, n – війна

bene – добре

beneficium, ii, n – добродійність,

прихильність, дарунок, благо

bis – двічі

Bogemia, ae, f – Чехія

bonum, i, n – добро

bonus, a, um – добрий

bos, bovis, m – віл

brevis, e – короткий

breviter – коротко

С

caducus, a, um – полеглий

caecus, a, um – сліпий

caedes, is, f – вбивство, загибель

caelum, i, n – небо

Caesar, āris, m – Цезар

calceus, i, m – чобіток

campus, i, m – поле

candidus, a, um – білий

capio, cepi, captum, ēre – брати, захоплювати

Capitolinus, a, um – капітолійський

Capitolium, ii, n – Капітолій

captivus, i, m – полонений

Capua, ae, f – Капуя

caput, itis, n – голова, столиця, правоздатність

carmen, inis, n – пісня

Carthaginensis, is, m – карфагенець

carus, a, um – дорогий

casa, ae, f – хатинка

cassis, sidis, f – шолом

castellum, i, n – замок, укріплення

castigo, avi, atum, are – карати

castrum, i, n – табір

casus, us, m – випадок

Catilina, ae, m – Катиліна

causa (Gen.) – для, з метою, заради

causa, ae, f – причина, справа

saveo, cavi, cautum, ēre – піклуватися, остерігатися,

оформляти документи

cedo, cessi, cessum, ēre – поступатися, підкорятися,

прямувати

celeber, bris, bre – знаменитий

celebro, avi, atum, āre – прославляти, вихвалити

celer, is, e – швидкий

cella, ae, f – кімната, комора

cello, avi, atum, āre – приховувати

Celsus, i, m – Цельс

censeo, censui, censum, ēre – оцінювати
 censor, oris, m – цензор
 census, us, m – майновий опис
 centesimus, a, um – сотий
 centum – сто
 centuria, ae, f – центурія
 centuriatus, a, um – центуріатний
 cerno, crevi, cretum, ěre – розрізняти, пізнавати
 certus, a, um – справжній
 cesso, avi, atum, āre – зволікати, гаятися, не з'являтися до суду
 Cestius, a, um – цестіїв
 cetērus, a, um – інший
 charta, ae, f – документ, карта, папір
 Christus, i, m – Христос
 cibus, i, m – їжа
 Cicero, ōnis, m – Цицерон
 cingo, cingi, cinctum, ěre – оточувати
 circenses, ium, m – видовище
 circum (Acc.) – навколо
 circus, i, m – цирк
 cito – швидко
 civīlis, e – цивільний
 civis, is, m – громадянин
 civitas, atis, f – держава
 clamo, avi, atum, āre – кричати
 clarus, a, um – славний, світлий, знаменитий
 claudio, clausi, clausum, ěre – зачиняти
 cliens, entis, m – клієнт
 clivus, i, m – пагорб
 clypeus, i, m – щит, захист
 cogito, avi, atum, āre – думати, мислити

cognitio, ōnis, f – пізнання, судочинство, вивчення, поняття, наслідок
 cognomen, ĩnis, n – прізвисько
 cognosco, novi, nitum, ěre – пізнавати, дізнаватися
 collectus, a, um – зібраний
 collega, ae, m – товариш
 colligo, legi, lectum, ěre – збирати
 collis, is, m – пагорб
 colloco, avi, atum, āre – розташовувати
 colo, ui, cultum, ěre – вшановувати, обробляти
 colonia, ae, f – колонія
 comes, ĩtis, m – супутник
 comitia, ōrum, n – народні збори
 commentarius, ii, m – коментар, записка
 commercium, ii, n – торгівля
 committo, misi, missum, ěre – зводити, порівнювати, доручати, порушувати закон, починати, з'єднувати
 commōdum, i, n – зручність, вигода, користь
 commōdus, a, um – зручний
 communicatio, ōnis, f – зв'язок
 commūnis, e – спільний
 comparo, avi, atum, āre – порівнювати
 complures, a – численні
 concordia, ae, f – згода
 condemno, avi, atum, are – засуджувати
 conditio, ōnis, f – умова
 conditor, ōris, m – засновник, творець

conditus, a, um – заснований	consumo, sumpsi, sumptum, ěre –
condo, didi, ditum, ěre –	споживати, витратити,
засновувати	використовувати, завершувати,
conficio, feci, fectum, ěre –	припиняти позов
робити, виконувати	contineo, ui, tentum, ěre –
confirmo, avi, atum, āre –	тримати разом, охоплювати
зміцнювати	contra (Acc.) – проти
congrĕgo, avi, atum, āre –	contractus, us, m – угода, договір
збирати, з'єднувати,	contraho, traxi, tractum, ěre –
нагромаджувати	стягувати
coniugium, ii, n – подружжя	contrarius, a, um – протилежний
coniugo, iunxi, iunctum, ěre –	contumacia, ae, f – впертість,
з'єднувати	гордість, непокора, неявка в суд
coniuratio, ōnis, f – змова	conubium, ii, n – шлюб, право
coniurātus, i, m – змовник	укладення шлюбу
connubium, ii, n – шлюб	convivium, ii, n – бенкет
consensus, us, m – згода,	coria, ae, f – запас, велика
одноставність	кількість
consentio, sensi, sensum, ěre –	coram – у присутності
погоджуватися	Cornelius, a, um – Корнеліїв
conservo, avi, atum, āre –	cornu, us, m – ріг, фланг
зберігати, охороняти	corporālis, e – тілесний
consilium, ii, n – порада, план,	corpus, ōris, n – тіло, сутність,
намір, рішення	звід прав
consortium, ii, n – співучасть,	corrigo, rexi, rectum, ěre –
спільність майна	виправляти
constans, antis – стійкий,	cras – завтра
постійний	credo, didi, ditum, ěre – вірити
constanter – стійко	crematio, ōnis, f – спалювання
constantia, ae, f – стійкість,	creo, avi, atum, āre – обирати
постійність	crimen, ĩnis, n – злочин
constituo, ui, tutum, ěre –	criminālis, e – кримінальний
постановляти	Croesus, i, m – Крез
consto, stiti, turum, āre –	crudēlis, e – жорстокий
складатися	crux, crucis, f – хрест, тортури
consuetūdo, ĩnis, f – звичка	culpa, ae, f – провина
consul, ulis, m – консул	cum – коли
consultum, i, n – постанова	cum (Abl.) – з
	Cumānus, a, um – кумський

cumūlo, avi, atum, āre – збільшувати, примножувати, наповнювати
cupiditas, ātis, f – бажання, прагнення
cupio, ivi, itum, īre – прагнути, бажати

cur – чому

cura, ae, f – турбота, піклування
curo, avi, atum, āre – доглядати, піклуватися

cursus, us, m – біг

custodio, īvi, ītum, īre – охороняти, захищати

D

damno, avi, atum, are – засуджувати, звинувачувати

damnum, i, n – збиток, втрата. шкода

datus, a, um – даний

de (Abl.) – про

dea, ae, f – богиня

debeo, ui, itum, ēre – бути зобов'язаним

debitum, i, n – борг, провина

December, bris, m – грудень

decerno, crevi, cretum, ěre – вирішувати, постановляти

decemvir, i, m – децемвір

decipio, cepi, ceptum, ěre – обманювати

decollatio, ōnis, f – відсікання голови

decretum, i, n – декрет

deduco, duxi, ductum, ěre – супроводжувати

defendo, defendi, defensum, ěre – захищати

defensor, ōris, m – захисник

definītus, a, um – конкретний, визначений

deicio, ieci, iectum, ěre – скидати, знищувати,

позбавляти, руйнувати, проганяти

deinde – згодом

delecto, avi, atum, āre – веселити, розважати

deleo, evi, etum, ēre – руйнувати, нищити

delictum, i, n – провина

Delphi, ōrum, m – Дельфи

demergo, mersi, mersum, ěre – опускати

deminutio, ōnis, f – обмеження

Democritus, i, m – Демокрит

demonstro, avi, atum, āre – показувати

denique – нарешті

deportatio, ōnis, f – довічне заслання

deprehendo, ndi, nsum, ěre – помічати, виявляти, викривати, захопити

describo, scripsi, scriptum, ěre – описувати

desiderium, ii, n – бажання

desidĕro, avi, atum, āre – прагнути, бажати, вимагати, позбавлятися

deterior, ius – гірший

deus, i, m – бог

dexter, tra, trum – правий

diabŏlus, i, m – чорт

dico, dixi, dictum, ěre – говорити, проголошувати

dictātor, ōris, m – диктатор

dictator, ōris, m – диктор,
 промовець
 dies, ēi, m, f – день
 differentia, ae, f – різниця
 difficīle – важко
 difficīlis, e – важкий
 dilīgo, lexi, lectum, ěre – високо
 оцінювати, поважати, любити
 dimico, avi, atum, āre – боротися
 dimidium, ii, n – половина
 dirūtus, a, um – знищений,
 зруйнований
 discerno, crevi, crētum, ěre –
 розділяти, розмежовувати
 discipūla, ae, f – учениця
 disco, didici, –, ěre – вчитися
 discordia, ae, f – розбрат,
 протиріччя
 discrimen, ĩnis, n – різниця
 disputatio, ōnis, f – суперечка,
 бесіда
 dissimīlis, e – неподібний
 dissolvo, solvi, solutum, ěre –
 розривати, розв'язувати
 distinguo, stinxi, stinctum, ěre –
 розділяти, відділяти
 diu – довго
 dives, ĩtis – багатий
 divido, divisi, visum, ěre –
 ділити, розділяти
 divīnus, a, um – божественний
 divisio, ōnis, f – розрізнення,
 відмінність, розподіл
 divitiae, ārum, f – багатство
 divus, a, um – божественний
 do, dedi, datum, dare – давати
 doceo, uī, ctum, ěre – навчати
 docte – вміло
 doctus, a, um – вчений

doleo, lui, litūrus, ěre –
 страждати
 dolor, ōris, m – біль, страждання
 dolus, i, m – хитрість, обман
 domesticus, a, um – внутрішній,
 домашній
 domi – вдома
 dominium, ii, n – володіння
 dominor, atus sum, āgi – панувати
 dominus, i, m – господар
 Domitiānus, i, m – Доміціан
 domus, us, f – дім
 donatio, ōnis, f – дарування
 dormio, ivi, itum, ĩre – спати,
 відпочивати
 dubius, a, um – сумнівний
 ducentesīmus, a, um – двохсотий
 duco, duxi, ductum, ěre – вести
 duellio, ōnis, f – дуель
 dulcis, e – солодкий, приємний
 dum – доки
 duo, ae, o – два
 duodēcim – дванадцять
 duodevicesīmus, a, um –
 вісімнадцятий
 duplex, ĩcis – подвійний, двійний
 durus, a, um – твердий, суворий
 duumvir, i, m – дуумвір
 dux, ducis, m – вождь

Е

edictum, i, n – едикт,
 розпорядження
 edītus, a, um – виданий
 edo, edīdi, edītum, ěre – їсти
 educo, avi, atum, āre –
 виховувати
 educo, duxi, ductum, ěre –
 виводити

effectus, us, m – виконання, дія,
 наслідок, результат
 efflo, āvi, ātum, āre – видихати,
 видувати, втрачати життя
 ego – я
 egregius, a, um – визначний,
 видатний
 eloquentia, ae, f – красномовство
 emendo, avi, atum, are –
 виправляти
 emo, emi, emptum, ěre –
 купувати
 emptus, a, um – куплений
 enarro, avi, atum, āre –
 розповідати
 Ennius, ii, m – Енній
 eo, ii, itum, ire – іти
 epistūla, ae, f – лист
 eques, ĩtis, m – вершник
 equus, i, m – кінь
 ergo – отже
 erro, avi, atum, āre – помилятися,
 блукати
 error, ōris, m – помилка
 et – і
 etiam – також, навіть
 Etrusci, ōrum, m – етруски
 Eurōpa, ae, f – Європа
 evanesco, evanui, –, ěre – зникати
 evenio, veni, ventum, ĩre –
 виходити, закінчуватися
 ex (Abl.) – з, із
 exanĭmo, avi, atum, āre –
 допікати, докучати
 excuso, avi, atum, āre –
 виправдовувати, звільняти від
 повинностей
 executio, ōnis, f – виконання,
 мука

exemplar, āris, n – приклад,
 зразок
 exemplum, i, n – приклад
 exerceo, ui, citum, ěre – мучити,
 тренувати, вправляти
 exercĭtus, us, m – військо
 exilium, ii, n – вигнання
 expello, puli, pulsum, ěre –
 виганяти
 expendo, ndi, nsum, ěre – важити,
 платити, зважувати
 exprobo, posui, positum, ěre –
 викладати, розповідати
 exprimo, pressi, pressum, ěre –
 виражати, висловлювати
 exprugno, avi, atum, āre –
 завойовувати, захоплювати
 exstruo, ui, structum, ěre –
 будувати, ставити,
 споруджувати
 externus, a, um – зовнішній,
 іноземний
 extraordinarius, a, um –
 надзвичайний

Ф

fabricius, a, um – фабриціїв
 fabrico, avi, atum, āre –
 виготовляти, створювати,
 викликати
 fabūla, ae, f – байка
 facilis, e – легкий
 facĭnus, ōris, n – вчинок, злочин
 facio, feci, factum, ěre – робити
 factum, i, n – справа, факт
 fama, ae, f – чутка
 familia, ae, f – сім'я
 familiāris, e – сімейний,
 домашній
 fascia, ae, f – пов'язка

fatum, i, n – доля
 Faustūlus, i, m – Фаустул
 faveo, favi, fautum, ēre –
 сприяти, опікуватися, робити
 добро
 fecundus, a, um – родючий
 felix, icis – щасливий
 femīna, ae, f – жінка
 fero, tuli, latum, ferre –
 приносити
 ferrum, i, n – залізо, меч
 festus, a, um – святковий
 fides, ěi, f – віра
 fidus, a, um – вірний, надійний
 filius, ii, m – син
 finio, ivi, itum, ĩre – закінчувати,
 завершувати
 finis, is, f – межа, кордон
 finitīmus, a, um – сусідній,
 крайній
 finitīmus, i, m – сусід
 fio, factus sum, fieri – ставати
 firmo, avi, atum, āre –
 зміцнювати
 firmus, a, um – міцний
 flagella, ae, f – батіг
 flagro, avi, atum, āre – палати,
 горіти
 fleo, flevi, flectum, ēre – плакати
 fletus, us, m – плач
 floreo, ui, –, ēre – процвітати
 flumen, ĩnis, n – річка
 fluo, xi, xum, ěre – текти, литися,
 падати
 fluvius, ii, m – річка
 foedus, ěris, n – угода, договір
 fons, fontis, m – джерело
 forma, ae, f – вигляд

formo, avi, atum, āre –
 формувати, утворювати,
 організовувати, робити
 fortis, e – сильний, хоробрий,
 відважний
 fortiter – хоробро
 fortūna, ae, f – доля, випадок,
 щастя
 Fortūna, ae, f – Фортуна (богиня
 долі)
 forum, i, n – площа
 fossa, ae, f – рів
 frater, tris, m – брат
 fraus, fraudis, f – обман, підступ
 frequenter – часто
 fructus, us, m – плід
 fugio, fugi, fugiturus, ěre – тікати,
 уникати
 fugo, avi, atum, āre – проганяти
 fundamentum, i, n – основа
 fundus, i, m – земля, маєток
 fur, furis, m – злодій
 furiōsus, a, um – божевільний,
 недієдатний, непідсудний
 furtum, i, n – крадіжка
 futūrum, i, n – майбутнє

G

Gaius, ii, m – Гай
 Gallia, ae, f – Галлія
 Gallus, i, m – галл
 gaudeo, gavisus sum, ēre – радіти
 gaudium, ii, n – радість
 gemīni, ōrum, m – близнюки
 geněro, āvi, ātum, āre –
 народжувати, створювати
 generōsus, a, um – шляхетний
 gens, gentis, f – рід, плем'я
 gentīlis, e – родовий
 genu, us, n – коліно, покоління

genus, eris, n – рід, вид
gero, gessi, gestum, ěre – вести,
приводити
gigno, genui, gentum, ěre –
народжувати
gladiatorius, a, um –
гладіаторський
gloria, ae, f – слава
Graecia, ae, f – Греція
Graecus, a, um – грецький
Graecus, i, m – грек
gratia, ae, f – вдячність, подяка,
прихильність
gratus, a, um – вдячний, милий,
приємний
gravis, e – важкий
guberno, avi, atum, āre – правити,
керувати

Н

habeo, ui, itum, ěre – мати,
вважати
habito, avi, atum, āre –
проживати
Hadriaticus, a, um – адриатичний
Hannibal, ālis, m – Ганнібал
hebetō, avi, atum, āre – ослабляти
heres, heredis, m – спадкоємець
Hesiodus, i, m – Гесіод
hic, haec, hoc – цей
historia, ae, f – історія
hodie – сьогодні
Homerus, i, m – Гомер
homo, ĩnis, m – людина
honeste – чесно
honestus, a, um – чесний
honor, ōris, m – почесність
honorarius, a, um – почесний,
посадовий
hora, ae, f – година

Horatius Coclitus, i, m – Горацій
Кокліт
Horatius, ii, m – Горацій
hostilis, e – ворожий
hostis, is, m – ворог
humānus, a, um – людський
humilis, e – низький
humus, i, f – ґрунт
Hungaria, ae, f – Угорщина

I

iaceo, cui, cĭtum, ěre – лежати,
простягатися
iacio, ieci, iactum, ěre – кидати
iactura, ae, f – збиток, кидання
iam – вже
Ianus, i, m – Янус
ibi – там
idcirco – тому
idem, eadem, idem – той самий
ignavia, ae, f – бездіяльність
igniculus, i, m – вогонь
ignis, is, m – вогонь
ignominia, ae, f – безчестя
ignoro, avi, atum, āre – не знати
illicitum, i, n – недозволене
imaginarius, a, um – уявний
imbutus, a, um – насичений,
змочений
imitatio, ōnis, f – наслідування
immolo, avi, atum, āre –
приносити жертви
immortalis, e – безсмертний
impello, pepuli, pulsum, ěre –
штовхати
imperator, ōris, m – імператор
imperia, ae, f – недосвідченість,
невміння
imperium, ii, n – влада

impero, avi, atum, āre – наказувати
 impetus, us, m – наступ
 impositus, a, um – перекладений
 impunitas, atis, f – безкарність
 in (Acc., Abl.) – в, у, на
 inaestimabilis, e – неоціненний
 incendium, ii, n – пожежа
 incertus, a, um – сумнівний
 incolā, ae, m – житель
 indulgeo, dulse, dultum, ēre – поступатися
 induo, ui, ūtum, ěre – одягати
 infamia, ae, f – безчестя
 infans, antis – новонароджений
 infelix, icis – нещасливий
 influo, xi, xum, ěre – впадати
 ingenium, ii, n – талант, розум, вдача
 ingens, entis – величезний
 ingenuus, a, um – вільнонароджений
 inimicitia, ae, f – ворожість
 inimicus, i, m – ворог
 iniquum, i, n – нерівність
 initio – спочатку
 initium, ii, n – початок
 iniuria, ae, f – несправедливість
 iniustum, i, n – несправедливе
 iniustus, a, um – несправедливий
 inopia, ae, f – недостатність
 insania, ae, f – божевілля
 inscribo, scripsi, scriptum, ěre – надписувати
 insigne, is, n – відзнака, ознака
 insignis, e – видатний, визначний
 institutio, onis, f – настанова, встановлення

instrumentum, i, n – знаряддя
 insula, ae, f – острів
 insum, fui, –, esse – бути властивим, бути присутнім, бути в наявності
 intellego, legi, lectum, ěre – розуміти
 inter (Acc.) – між, серед
 interdictus, i, n – заперечення, відмова, преторський засіб захисту
 interdum – інколи
 interficio, feci, fectum, ěre – знищувати, вбивати
 interpres, pretis, m – тлумач
 interrogo, avi, atum, āre – питати
 intersum, fui, –, esse – являти інтерес, перебувати між, брати участь
 intestinus, a, um – внутрішній, міжусобний
 intro, avi, atum, āre – входити
 invenio, veni, ventum, ĩre – знаходити, винаходити
 invidia, ae, f – заздрість
 invito, avi, atum, āre – викликати, примушувати
 ipse, a, um – сам
 ira, ae, f – гнів
 irrito, avi, atum, āre – проголошувати недійсним, відміняти
 is, ea, id – цей, він
 ita – так
 Italia, ae, f – Італія
 Italicus, a, um – італійський
 itaque – таким чином
 item – також, таким же чином
 iter, itinēris, n – шлях

iubeo, iussi, iussum, ēre – наказувати	laudo, avi, atum, āre – хвалити
iucundus, a, um – приємний	laus, laudis, f – похвала
iudex, ĩcis, m – суддя	legalĭtas, ātis, f – законність
iudicium, ii, n – суд, судове рішення	legātus, i, m – легат, посол
Iulia, ae, f – Юлія	lego, legi, lectum, ěre – читати, збирати
Iuliānus, i, m – Юліан	Leonidas, ae, m – Леонід
Iuno, ōnis, f – Юнона	letālis, e – летальний, смертельний
Iuppĭter, Iovis, m – Юпітер	lex, legis, f – закон
iurisprudens, entis, m – праник	libellum, i, n – книга
iurisprudencia, ae, f – парвознавство	liber, a, um – вільний
ius, iuris, n – право	liber, bri, m – книга
iussus, us, m – наказ	libĕri, ōrum, m – діти
iuste – справедливо, законно	libĕro, avi, atum, āre – звільняти
iustitia, ae, f – правосуддя	libertas, ātis, f – воля
iustum, i, n – справедливе	libertĭnus, i, m – вільновідпущеник, лібертин
iustus, a, um – справедливий	libra, ae, f – вага
iuvĕnis, is, m – юнак	libripens, entis, m – вагар
iuxta (Acc.) – біля	licĭtum, i, n – дозволене
К	lingua, ae, f – мова
Kijovia, ae, f – Київ	littĕra, ae, f – буква
L	litus, ōris, n – узбережжя
labor, ōris, m – праця	Livius, ii, m – Лівій
laboro, avi, atum, āre – працювати	locus, i, m – місце
Lacedaemonius, ii, m – лакедемонєць	longus, a, um – довгий
Laconĭca, ae, f – Лаконіка	loquor, locūtus sum, loqui – говорити
laedo, laedi, laesum, ěre – шкодити, кривдити, ображати	luceo, luxi, –, ěre – світити, сяяти
latifundium, ii, n – латифундія	Lucius, ii, m – Луцій
Latĭne – по-латині	luctus, us, m – скорбота, смуток, траур
Latĭnus, a, um – латинський	ludus, i, m – гра, видовище
Latĭnus, i, m – латинянин	lupa, ae, f – вовчиця
Latium, ii, n – Лацій	lupus, i, m – вовк
latro, ōnis, m – розбійник	lux, lucis, f – світло
latus, a, um – широкий	luxuria, ae, f – розкіш
	luxuriōsus, a, um – розкішний

Lydia, ae, f – Лідія

М

Maevius, ii, m – Мевій

magis – більше

magister, tri, m – вчитель,
наставник

magistra, ae, f – вчителька

magistrātus, us, m – посада,
магістрат

magnus, a, um – великий

maiestas, ātis, f – величність

maior, ius – більший

maiōres, um, m – предки

male – погано

maleficium, ii, n – злодіяння

malevōlus, a, um – ворожий,
неприятний, недобррозичливий

malum, i, n – лихо

malus, a, um – поганий

mancipatio, ōnis, f – манципація

mancipium, ii, n – манципій

mancipō, avi, atum, āre –
передавати у власність,
продавати

mandātum, i, n – доручення

maneo, mansi, mansum, ēre –
залишатися

manumitto, misi, missum, ěre –
звільняти від влади, відпускати

manus, us, f – рука

Marcus, i, m – Марк

mare, is, n – море

maritus, i, m – чоловік

Marius, ii, m – Марій

Mars, Martis, m – Марс

mascūlus, i, m – чоловік

mater, tris, f – мати

matrimonium, ii, n – шлюб

matūrus, a, um – зрілий,
завершений, повний

maxīmus, a, um – найвищий

mediocris, e – помірний,
середній

mediocrīter – посередньо

medius, a, um – середній

melior, ius – кращий

memoria, ae, f – пам'ять

mens, mentis, f – думка,
мислення

mensis, is, m – місяць

mercātor, ōris, m – купець

meridies, ēi, f – полудень,
південь

merīto – справедливо

metallum, i, n – копальня,
кайдани

metus, us, m – страх

meus, a, um – мій

migro, avi, atum, āre –
переселятися, переходити

miles, ĩtis, m – воїн

milesīmus, a, um – тисячний

mille – тисяча

Minerva, ae, f – Мінерва

minīmus, a, um – найменший

minister, tri, m – слуга

ministro, avi, atum, āre – служити

minor, minus – менший

minuo, ui, utum, ěre –
зменшувати

minus – менше

miser, a, um – нещасний

mitto, misi, misum, ěre –
посилати

modestus, a, um – поміркований,
стриманий

modo – лише, тільки

modus, i, m – спосіб
 moenia, ium, n – стіни
 moneo, ui, nitum, ēre –
 нагадувати, спонукати
 monētus, a, um – грошовий
 mons, montis, m – гора
 monstro, avi, atum, āre –
 вказувати, показувати
 monumentum, i, n – пам'ятник
 morbus, i, m – хвороба
 morior, mortuus sum, mori –
 помирати
 mors, mortis, f – смерть
 mortālis, e – смертний
 mortuus, a, um – мертвий
 mos, moris, m – звичай, характер
 mulcta = multa
 mulctus = multus
 multa – багато
 multiplīco, avi, atum, āre –
 збільшувати
 multum – багато
 multus, a, um – численний
 mulus, i, m – мул
 mundus, i, m – світ, всесвіт
 munio, iui, itum, īre –
 укріплювати, захищати
 murus, i, m – мур, стіна
 Musa, ae, f – муза
 muto, avi, atum, āre – змінювати

N

nam – бо
 narro, avi, atum, āre –
 розповідати
 nascor, nasci, natus sum –
 народжувати
 natūra, ae, f – природа
 naturālis, e – природний
 natus, a, um – народжений

natus, us, m – народження
 nauta, ae, m – моряк
 necessarius, a, um – необхідний
 necessitas, ātis, f – необхідність
 nesco, avi, atum, āre – вбивати
 nefarius, a, um – нечестивий,
 злочинний
 negligentia, ae, f – недбалість,
 безтурботність, неухважність
 nego, avi, atum, āre –
 заперечувати
 negotium, ii, n – заняття, робота,
 діяльність
 nemo – ніхто
 nepos, ōtis, m – нащадок
 Neptūnus, i, m – Нептун
 neque – ані
 nescio, iui, itum, īre – не знати,
 не вміти
 nex, necis, f – смерть
 nihil – нічого
 nobīlis, e – знатний, шляхетний
 poseo, cui, citum, ēre – шкодити,
 завдавати збитків, заважати
 polo, polui, –, polle – не хотіти
 nomen, īnis, n – назва, ім'я
 nomīno, avi, atum, āre –
 називати, оголошувати,
 призначати
 non – не
 non solum, sed etiam – не тільки,
 але також
 nonnumquam – інколи
 nonus, a, um – дев'ятий
 nos – ми
 noster, tra, turm – наш
 notitia, ae, f – знання
 noto, avi, atum, āre – зазначати
 notus, a, um – відомий

novus, a, um – новий
nullus, a, um – ніякий
Numa, ae, m – Нума
numero, avi, atum, āre – рахувати
numērus, i, m – число
Numitor, oris, m – Нумітор
numma, ae, f – монета
nummus, i, m – монета
numquam – ніколи
nunc – тепер
nuntia, ae, f – вісниця
nuptiae, arum, f – весілля
nutrio, ivi, itum, ire – годувати

О

ob (Acc.) – перед, внаслідок, задля
obligatio, ōnis, f – зобов'язання
oboedio, ivi, itum, īre – підкорятися
obsum, fui, –, esse – протидіяти, заважати
obtineo, ui, tentum, ēre – володіти, займати
occido, cidi, cissum, ěre – вбивати
occuro, avi, atum, āre – займати, захоплювати
Octaviānus, i, m – Октавіан
octāvus, a, um – восьмий
octo – вісім
oculātus, a, um – зрячий, той, хто має очі
ocūlus, i, m – око
odium, ii, n – ненависть, ворожнеча
officium, ii, n – обов'язок
olim – колись
Olympia, orum, n – Олімпійські ігри

omen, inis, n – знак, ознака
omnis, e – весь, кожен
opifex, ĩcis, m – ремісник
opinio, ōnis, f – думка
oppīdum, i, n – місто
opprimo, pressi, pressum, ěre – пригнічувати, придушувати
opressus, a, um – пригноблений
optīme – найкраще
optīmus, a, um – найкращий
opto, avi, atum, āre – бажати, прагнути
opulentus, a, um – заможний
opus, ěris, n – твір, робота, праця
ora, ae, f – узбережжя
oracūlum, i, n – провіщення
oratio, ōnis, f – промова
orator, ōris, m – оратор
orbis, is, m – круг, земна куля
ordinarius, a, um – звичайний
ordo, ĩnis, m – порядок, лад, стан
origo, ĩnis, f – походження
origor, ortus sum, īre – походити, виникати
ornātus, a, um – прикрашений
orno, avi, atum, āre – прикрашати
oro, avi, atum, āre – молитися, благати
Osci, ōrum, m – оски
otium, ii, n – відпочинок
ovis, is, f – вівця

Р

ractum, i, n – договір, угода
raedagogus, i, m – педагог
raene – майже, ледве
raeninsūla, ae, f – півострів
Palatīnus, i, m – Палатин

panis, is, m – хліб
 Papiniānus, i, m – Папініан
 par, paris – рівний, однаковий
 parātus, a, um – підготовлений,
 готовий, умілий
 parco, pererci, –, ěre – берегти,
 жаліти
 parentes, um, m, f – батьки
 pareo, ui, –, ěre – підкорятися
 paro, avi, atum, āre – готувати,
 здобувати
 parricidium, ii, n – вбивство
 близьких родичів
 pars, partis, f – частина, сторона
 partīter – частково
 parvus, a, um – малий
 pateo, ui, –, ěre – бути
 відкритим, бути очевидним,
 простягатися
 pater, tris, m – батько
 patienter – терпляче
 patria, ae, f – батьківщина
 patricius, ii, m – патрицій
 patrōnus, i, m – покровитель
 pauca – мало
 paucus, a, um – малий,
 нечисленний
 paulo post – трохи пізніше
 pauper, ěris – бідний
 pax, pacis, f – мир
 peccātum, i, n – провина, гріх
 pecco, avi, atum, āre – грішити,
 мати провину
 peculātus, us, m – казнокрадство
 pecunia, ae, f – гроші
 pecuniarius, a, um – грошовий
 peior, ius – гірший
 per (Acc.) – через, про

percutio, ssi, ssum, ěre –
 вдарити, пробивати
 perditus, a, um – зруйнований,
 втрачений
 peregrīnus, a, um – чужоземний
 peregrīnus, i, m – перегрин,
 іноземець
 pericūlum, i, n – небезпека
 perītus, a, um – досвідчений
 permitto, misi, missum, ěre –
 надавати, допускати, кидати
 permōtus, a, um – схвильований,
 збуджений, викликаний
 pernicies, ěi, f – загибель
 perpetuus, a, um – постійний,
 безперервний, незмінний
 Persa, ae, m – перс
 persōna, ae, f – особа, маска
 perterritus, a, um – наляканий
 pertineo, tinui, –, ěre –
 простягатися, торкатися,
 належати
 pervenio, veni, ventum, ĩre –
 приходити, прибувати, досягати
 pessīme – найгірше
 pessīmus, a, um – найгірший
 peto, tivi, titum, ěre – просити,
 вимагати
 Philippus, i, m – Філіп
 philosophia, ae, f – філософія
 philosophus, i, m – філософ
 pietas, ātis, f – побожність,
 благочестивість
 pigritia, ae, f – лінь
 pingo, pinxi, pinctum, ěre –
 малювати, зображати
 pirāta, ae, m – розбійник
 placeo, ui, –, ěre – подобатися
 planities, ěi, f – рівнина

plebiscitum, i, n – плебісцит,
 ухвала народних зборів
 plebs, plebis, f – простий народ
 plenus, a, um – повний
 plerumque – переважно
 plurimi, ae, a – численні
 plus – більше
 Plutarchus, i, m – Плутарх
 poculum, i, n – чаша, напій
 poena, ae, f – покарання
 poeta, ae, m – поет
 Polonia, ae, f – Польща
 pompa, ae, f – урочиста процесія
 Pompeius, ii, m – Помпоній
 pondero, avi, atum, are –
 зважувати, оцінювати, судити
 pono, posui, positum, ere –
 ставити, класти
 pons, pontis, m – міст
 pontifex, icis, m – жрець
 populus, i, m – народ
 porta, ae, f – двері, брама
 porto, avi, atum, are –
 переносити, доставляти
 possideo, sedi, sessum, ere –
 володіти
 possum, potui, –, posse – могли
 post (Acc.) – після
 postea – згодом, пізніше
 posterior, ius – наступний,
 пізніший
 postremo – нарешті
 potens, entis – могутній
 potentia, ae, f – сила
 potestas, atis, f – могутність
 praebeo, ui, bitum, ere – давати,
 постачати
 praeseptum, i, n – настанова

praecipito, avi, atum, are –
 скидати
 praecipuus, a, um –
 надзвичайний, особливий
 praecclarus, a, um – прекрасний,
 знаменитий
 praedium, ii, n – нерухоме
 майно
 praemium, ii, n – нагорода
 praenomen, inis, n – власне ім'я
 praerperus, a, um – надто
 швидкий, стрімкий
 praesidium, ii, n – охорона,
 захист
 praesto, stiti, stitum, are – стояти
 попереду, переважати, платити,
 виконувати
 praesum, fui, –, esse –
 очолювати, керувати, захищати
 praeter – крім
 praeterea – крім того
 praeteritum, i, n – минуле
 praetor, oris, m – претор
 praevenio, veni, ventum, ire –
 випереджати, приходити
 заздалегідь
 pretium, ii, n – ціна, вартість
 primo – спочатку
 primogenitus, i, m – первісток,
 першонароджений
 primum – спочатку
 primus, a, um – перший
 princeps, cipis, m – керівник
 princeps, ipis – головний,
 перший
 principatus, us, m – верховна
 влада, принципат
 principium, ii, n – початок
 prius – раніше

privātus, a, um – особистий,
приватний
privo, avi, atum, āre –
позбавляти
pro (Abl.) – за
probatio, ōnis, f – доведення,
доказ, випробування
probo, avi, atum, āre – оцінювати
probus, a, um – чесний
procul – далеко
proficiscor, fectus sum ficisti –
відправлятися. відходити
profluo, fluxi, fluctum, ěre –
витікати
prohibeo, hibui, hibītum, ěre –
стримувати, перешкоджати,
забороняти
proles, is, m – нащадок
propinquus, a, um – близький,
сусідній
propositum, i, n – намір, план
proprius, a, um – власний,
особливий
propter (Acc.) – через, із-за
propterea – тому, з тієї причини
propulso, avi, atum, āre –
штовхати
prosper, a, um – щасливий,
вдалий
proverbium, ii, n – прислів'я
provocatio, onis, f – право
оскарження, виклик
proximus, a, um – найближчий
prudens, entis – розсудливий
prudentia, ae, f – розсудливість
primo – спочатку
rubes, ěris – дорослий,
повнолітній
publicus, a, um – державний

Publius Sempronius, ii, m –
Публій Семпроній
Publius, ii, m – Публій
puer, i, m – хлопчик
pugna, ae, f – битва, боротьба
pugno, avi, atum, āre – боротися
pulcher, chra, chrum – гарний,
красивий
pulchre – гарно, красиво
punio, ivi, itum, ĩre – карати
puto, avi, atum, āre – думати,
вважати
Pyrrhus, i, m – пір
Pythagōras, ae, m – Піфагор

Q

quadragesimus, a, um –
сороковий
quadrātus, a, um – квадратний
quadringentesimus, a, um –
чотирьохсотий
quadrupes, ědis, m – домашня
худоба
quaero, sivi, situm, ěre – шукати,
питати
quaestio, ōnis, f – питання,
судовий запит
quaestor, ōris, m – квестор
qualis – який
quam – ніж
quamvis – як завгодно, скільки б
не
quanto – наскільки
quantum – скільки
quartus, a, um – четвертий
quasi – немов
querella, ae, f – скарга
qui, quae, quod – хто, який, той,
хто
quia – тому що

quinque – п'ять
 Quiris, itis, m – квірит
 quod – що, тому що
 quoque – також
 quot – скільки
 quotannis – щороку
R
 rapīna, ae, f – захоплення,
 пограбування
 rapio, pui, ptum, ěre – брати,
 захоплювати
 raro – рідко
 recipio, cepi, ceptum, ěre –
 отримувати
 reconcilio, avi, atum, āre –
 мирити, відновлювати,
 вправляти, повертати
 recte – правильно
 reddo, didi, ditum, ěre –
 повертати, віддавати
 redeo, ii, itum, ire – повертатися
 regius, a, um – царський
 regno, avi, atum, āre – царювати,
 правити
 regnum, i, n – царство, держава
 rego, rexi, rectum, ěre –
 царювати, правити
 Regulus, i, m – Регул
 relegatio, ōnis, f – заслання
 religio, ōnis, f – святиня, культ
 relinquo, liqui, lictum, ěre –
 залишати
 reliquus, a, um – інший,
 залишений, несплачений
 removeo, movi, motum, ěre –
 усувати, звільняти
 Remus, i, m – Рем
 renovo, avi, atum, āre –
 відновлювати, нараховувати

repetundae, arum, f – хабар
 reposco, -, -, ěre – вимагати
 повернення
 res adversae – нещастя
 res mancipi – манципні речі
 res secundae – щастя
 res, rei, f – річ, справа
 rescribo, scripsi, scriptum, ěre –
 відписувати
 respondeo, ndi, nsum, ěre –
 відповідати
 responsum, i, n – відповідь
 restituo, ui, tutum, ěre –
 відновлювати
 resto, stiti, -, āre – залишатися
 retineo, ui, tentum, ěre – тримати,
 затримувати, зберігати
 retracto, avi, atum, āre – хапати,
 брати, переробляти,
 обдумувати, чинити опір
 retro – назад
 reus, i, m – відповідач
 revera – насправді
 rex, regis, m – цар
 Rhea Silvia, ae, f – Рея Сільвія
 Rhenus, i, m – Рейн
 rideo, ridi, risum, ěre –
 посміхатися, сміятися
 ripa, ae, f – берег
 risus, us, m – сміх
 robur, ōris, n – сила, міць
 rogo, avi, atum, are – питати
 Roma, ae, f – Рим
 Romānus, a, um – римський
 Romānus, i, m – римлянин
 Romulus, i, m – Ромул
 Roxolania, ae, f – Україна
 rudis, e – необроблений, грубий
 rudis, is, m – простолюдин

rumpo, rupi, ruptum, ěre – припиняти, нищити, розривати
 rursus – навпаки, знову, назад
 rusticus, a, um – сільський
 Sabīni, ōrum, m – сабіни
 Sabīnus, a, um – сабінський
 sacer, cra, crum – священний
 sacerdos, ōtis, m – жрець
 saeculum, i, n – століття
 saepe – часто
 saevio, ivi, itum, ĩre – бути жорстоким, лютувати
 Sallustius, ii, m – Салюстій
 salus, ūtis, f – благо, здоров'я
 saluto, avi, atum, āre – вітати
 sancio, sanxi, sanctum, ĩre – освятити, визнавати, проголошувати, підтверджувати
 sanctio, ōnis, f – посвячення, схвалення, частина правової норми, непорушний закон
 sanctor, ōris, m – законодавець
 sanctus, a, um – посвячений, святий, благочестивий, недоторканий
 sane – розумно, здорово
 sano, avi, atum, āre – лікувати
 sanus, a, um – здоровий
 sapiens, entis – розумний
 sapienter – мудро, розсудливо
 sapientia, ae, f – мудрість
 Sardes, ium, f – Сарди
 satis – достатньо
 Saturnalia, n – сатурналії
 Saturnus, i, m – Сатурн
 saxum, i, n – скеля
 Scaevola, ae, m – Сцевола
 scelus, ěris, n – злочин
 schola, ae, f – школа

scientia, ae, f – знання
 scio, ivi, itum, ĩre – знати, вміти
 scribo, scripsi, scriptum, ěre – писати
 scriptor, ōris, m – письменник
 secundus, a, um – другий
 sed – а, але
 sedĕcim – шістнадцять
 sedeo, sedi, sessum, ěre – сидіти
 semper – завжди
 senator, ōris, m – сенатор
 senatus, us, m – сенат
 senectus, ūtis, f – старість
 senex, senis, m – старець, юнак
 sensus, us, m – відчуття
 sententia, ae, f – думка, рішення
 sentio, sensi, sensum, ĩre – відчувати
 sepāro, avi, atum, āre – відділяти
 septem – сім
 septentrio, ōnis, f – північ
 sequor, secutus, sequi – слідувати, переслідувати
 servīlis, e – рабський
 servio, ivi, itum, ĩre – служити, бути рабом
 servitus, ūtis, f – рабство, повинність, оброк
 Servius Tullius, ii, m – Сервій Туллій
 servo, avi, atum, āre – зберігати, рятувати
 servus, i, m – раб, невільник
 sevĕre – суворо
 sexagesīmus, a, um – шістдесятий
 sexcentesīmus, a, um – шістсотий
 sextus, a, um – шостий
 si – якщо

Sibylla, ae, f – Сибілла
 sicarius, ii, m – вбивця
 sicut – немов
 significo, avi, atum, āre –
 позначати
 signum, i, m – знак, прапор
 sileo, ui, –, ēre – мовчати
 simplex, ĩcis – простий
 sine (Abl.) – без
 singūli, ae, a – окремі
 sinister, tra, trum – лівий
 situs, a, um – розташований
 Slavia, ae, f – Словакія
 sol, solis, m – сонце
 soleo, solitus sum, solēre – мати
 звичку, вирішувати
 Solo, ōnis, m – Солон
 solum, i, n – земля
 solus, a, um – єдиний
 solvo, solvi, solutum, ěre –
 платити, відв'язувати
 somnus, i, m – сон
 soror, ōris, f – сестра
 Spartānus, a, um – спартанський
 spatium, ii, n – простір,
 проміжок
 species, ēi, f – вид
 specto, avi, atum, āre – дивитися,
 олядати
 sperātus, a, um – очікуваний
 spero, avi, atum, āre – надіятися
 spes, ei, f – надія
 spirĭtus, us, m – віяння, душа,
 життя
 spiro, avi, atum, āre – дихати,
 дути
 splendĭdus, a, um – блискучий
 spoliūm, ii, n – військова здобич,
 награбоване

statua, ae, f – статуя
 statuo, statui, statutum, ěre –
 вирішувати, ставати,
 схвалювати
 status, us, m – стан, положення,
 становище
 stella, ae, f – зірка
 struo, struxi, structum, ěre –
 будувати, споруджувати
 studiōsus, i, m – студент
 studeo, ui, –, ēre – прагнути
 sub (Acc., Abl.) – під
 subfero, tuli, latum, ferre –
 зносити, терпіти, витримувати
 subĭto – раптом
 subscriptio, ōnis, f – підпис
 subvenio, veni, ventum, ĩre –
 допомагати, з'являтися
 suffragium, ii, n – голос
 sulcus, i, m – борозна
 Sulla, ae, m – Сулла (римський
 диктатор)
 sum, fui, –, esse – бути, існувати,
 знаходитися
 summus, a, um – найвищий
 sumo, sumpsi, sumptum, ěre –
 брати
 super (Acc.) – над
 superbia, ae, f – гордість
 superior, ius – вищий,
 попередній
 supero, avi, atum, āre –
 перемагати
 supersum, fui, –, esse –
 залишитися живим, бути
 зайвим, надавати підтримку
 suppleo, plevi, pletum, ěre –
 додавати
 supplicium, ii, n – покарання

supra – вище
suprēmus, a, um – найвищий
suus, a, um – свій
Т
taberna, ae, f – крамниця
tabūla, ae, f – дошка
taceo, ui, itum, ēre – мовчати
Tacītus, i, m – Тацит
talio, ōnis, f – помста
talis – такий
tam – так
tamen – однак
tanto – настільки
tantum – стільки
Tarpeius, a, um – тарпейський
Tarquinius Superbus, i, m –
Тарквіній Гордий
templum, i, n – храм
tempus, ōris, n – час
teneo, ui, ntum, ēre – тримати,
займати
tergum, i, n – спина
terra, ae, f – земля, країна
tertius, a, um – третій
testamentum, i, n – заповіт
testator, ōris, m – заповідач
testis, is, m – свідок
Themis, īdis, f – Феміда
Themistocles, is, m – Фемістокл
Tiberīnus, a, um – тиберинський
Tibēris, is, m – Тибр
Tiberius, ii, m – Тиберій
timeo, ui, –, ēre – боятися
Titius, ii, m – Тітій
Titus, Livius, ii, m – Тіт Лівій
toga, ae, f – тога
tolēro, avi, atum, āre –
переносити
tot – стільки

totīdem – стільки
totus, a, um – весь, цілий
tracto, avi, atum, āre – керувати,
трактувати, досліджувати
traditio, ōnis, f – передача
trado, didi, ditum, ěre –
передавати
traduco, duxi, ductum, ěre –
передавати
tranquille – спокійно
tres, tria – три
tribūnus, i, m – трибун
tribuo, ui, ūtum, ěre – ділити,
розділяти
tribus, us, f – триба
tricesīmus, a, um – тридцятий
triginta – тридцять
tristis, e – сумний, скорботний
triumphus, i, m – тріумф
tu – ти
Tullius, ii, m – Туллій
tunīca, ae, f – туніка
turba, ae, f – замішання,
безладдя, юрба, велика кількість
turris, is, f – вежа
Tusculānus, a, um –
тускуланський
tutus, a, um – захищений,
безпечний
tuus, a, um – твій
Tyrrhenus, a, um – тіренський
У
ubi – де
Ucrāna, ae, f – Україна
Ulpīanus, i, m – Ульпіан
ultīmus, a, um – крайній,
останній
Umbri, ōrum, m – умбри
unde – звідси

undequingagesīmus, a, um – сорок дев'ятий
 universus, a, um – весь, цілий
 unus, a, um – один
 urbānus, a, um – міський
 urbs, urbis, f – місто
 usque – аж до
 usurpo, avi, atum, āre – використовувати
 usus, us, m – досвід
 ut – як
 utilis, e – корисний
 utilitas, ātis, f – користь

V

valeo, ui, –, ēre – бути здоровим, сильним, мати значення
 Valerius, ii, m – Валерій
 valetūdo, īnis, f – здоров'я
 validus, a, um – здоровий
 vallum, i, n – вал
 varius, a, um – різний
 vasto, avi, atum, āre – спустошувати
 vectigal, alis, n – податок
 veho, vexatus sum, vehi – возити, котити
 vel – або
 velut – немов
 venditio, ōnis, f – продаж
 vendo, didi, ditum, ěre – продавати
 beneficium, ii, n – отруєння
 venio, veni, ventum, ĩre – приходити, прибувати
 venter, tris, m – шлунок
 verber, eris, n – удар різкою
 verbero, avi, atum, āre – бити
 verbum, i, n – слово
 vere – істинно, правильно

Vergilius, ii, m – Вергілій
 veritas, ātis, f – правда
 vero – справді
 versus, us, m – вірш
 verum, i, n – правда, істина
 verus, a, um – правдивий, істинний, справжній
 Vespasiānus, i, m – Веспасіан (римський імператор)
 Vesta, ae, f – Веста
 vester, tra, trum – ваш
 vestimentum, i, n – одяг
 vestis, is, f – одяг
 veto, ui, itum, āre – забороняти, заперечувати
 vetus, eris – старий
 vetustas, ātis, f – старовина
 vetustus, a, um – давній
 via, ae, f – дорога, шлях
 victima, ae, f – жертва
 victor, ōris, m – переможець
 victoria, ae, f – перемога
 victus, us, m – харчування, спосіб життя
 vicus, i, m – село, поселення
 video, vidi, visum, ēre – дивитися, бачити, здаватися
 vigilo, avi, atum, āre – пильнувати, турбуватися, бути обережним
 vigor, ōris, m – сила
 villa, ae, f – маєток
 vinco, vici, victum, ěre – перемагати
 vinculum, i, n – ланцюг, в'язниця
 vir, viri, m – чоловік
 virtus, ūtis, f – хоробрість
 vis, –, f – сила

vita, ae, f – життя
vitium, ii, n – вада, недолік
vito, avi, atum, āre – ухилятися,
уникати
vitupĕro, avi, atum, āre – ганити,
сварити
vivo, vixi, victum, ěre – жити
vivus, a, um – живий
vix – ледве
vocabŭlum, i, n – найменування,
назва. слово

vocālis, e – голосний, той, що
має голос
volo, avi, atum, āre – летіти
volo, volui, –, velle – хотіти
voluntas, ātis, f – воля
vos – ви
votīvus, a, um – меморіальний
vox, vocis, f – голос
vulnus, ěris, n – рана

Зміст

Латинський алфавіт. Фонетика і графіка. Довгота і короткість складів. Наголос.	3
Категорії дієслова. Словникова форма дієслова. Поділ на дієвідміни. Теперішній час дійсного способу активного стану. Наказовий спосіб.	6
Категорії іменника. Словникова форма іменника. Перша відміна іменників.	10
Друга відміна іменників.	13
Прикметники першої групи. Особові займенники. Присвійні займенники. Зворотний займенник.	17
Теперішній час дійсного способу пасивного стану. Синтаксис пасивної конструкції.	20
Минулий час недоконаного виду дійсного способу активного і пасивного станів. Майбутній час недоконаного виду дійсного способу активного і пасивного станів.	21
Третя відміна іменників. Особливості відмінювання іменників третьої відміни. Прикметники третьої відміни ...	24
Прикметники третьої відміни. Дієприкметник теперішнього часу активного стану.	32
Четверта відміна іменників. П'ята відміна іменників. ...	37
Ступені порівняння прикметників. Прислівник. Ступені порівняння прислівників.	42
Вказівні займенники. Означальні займенники.	46
Відносні займенники. Питальні займенники. Заперечні займенники.	48
Часи доконаного виду в активному і пасивному стані.	50
Кількісні числівники. Порядкові числівники. Риський календар.	53
Відкладні дієслова. Напіввідкладні дієслова.	56
Неправильні дієслова. Дієслова складені з <i>sum</i> . Дієслов <i>fero, tuli, latum, ferre</i> – нести. Дієслова <i>volo, volui, velle</i> – хотіти; <i>nolo, nolui, nolle</i> – не хотіти; <i>malo, malui, malle</i> – воліти, надавати перевагу. Дієслово <i>eo, ii, itum, ire</i> – йти. Дієслово <i>fio, factus sum, fiĕri</i> – ставатись. Недостатні дієслова.	

	57
Віддієслівний іменник. Віддієслівний прикметник.....	59
Латинсько-український словник.....	61